Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Magisterská diplomová práce

„Periodický tisk a e-ziny pro nevidomé a slabozraké“

Autor: Marcela Chadimová
Konzultant: PhDr. Jan Cebe
Obor: Žurnalistika
Akademický rok: 2006/2007

SCHVÁLENO

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Došlo dne: 16 -06- 2005
Čj. 4974 Příloh: 4 Skartační heslo:
Přiděleno:

Teze diplomové práce

Předpokládaný název práce: Periodický tisk a e-ziny pro nevidomé a slabozraké

Autor: Marcela Chadimová, Bc.

Semestr: LS 2004/2005

Obor studia: Žurnalistika

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Charakteristika tématu: Cílem práce bude zachytit možnosti přístupů nevidomých a slabozrakých k periodickým médiím. Práce se soustředí zejména na ta média, která jsou ze svého principu zmíněným skupinám lidí hůře přístupná – konkrétně periodický tisk a internetové e-ziny.

Základní hypotéza: Moderní demokratická společnost se ke zdravotně postiženým snaží nechovat macešsky, jak tomu bylo v dobách totality. Změna tohoto pohledu se výrazně odráží především v materiálních možnostech postižených a organizací, o ně pečujících. Změny, které nastaly po listopadu 1989, zasáhly především majetkové oblasti a dále i běžně rozpočtové. V práci se ze všech státních institucí zaměřím na knihovny, které kromě podpory Ministerstva kultury a správ krajů, měst a obcí, mohou nyní čerpat i z fondů Evropské unie. Ze srovnání dvou let komunistické éry a dvou let nedávných se pokusím vytěžit základní rozdíly v přístupu nevidomých a slabozrakých ke zmíněným dvěma médiím právě na půdě knihoven. Spolupráci s knihovnami v ČR jsem zvolila proto, že tyto instituce mohou přinést nejkomplexnější obrázek o současném stavu možností nevidomých a slabozrakých i o jejich zájmech do budoucna.

V diplomové práci se pokusím spojit dvě témata, o která se zajímám: žurnalistiku jako obor, který studuji a zároveň se mu pracovně věnuji od svých 19 let a práci s nevidomými a slabozrakými, které se věnuji nejen teoreticky, ale také prakticky.

Postižení zraku je v mém způsobu chápání tím nekrutějším ze všech možných fyzických postižení. Kromě ztížené orientace v prostoru se k němu přidává také izolace informační, a to nejen z hlediska tištěných periodik, ale také internetu, který jinak patří k nejpoužívanějším médiím dnešní doby. Tato práce by tedy měla přinést studii o tom, jak vypadá informační svět nevidomých a slabozrakých – a to z hlediska těch médií, která jim už své podstaty právě nenahrávají.

Sledovaný vzorek: Zmíněná média ve všech knihovnách v ČR, disponujících fondem pro nevidomé a slabozraké. Konkrétně se jedná o knihovny: v Praze, Hradci Králové, Ústí nad Labem, Brně, Ostravě, Strakonicích, Plzni, Bruntále, Chomutově, Havlíčkově Brodě, Poděbradech, Jičíně, Kladně, Karlových Varech, Klatovech, Opavě, Olomouci, Pardubicích, Pelhřimově, Přerově, Rokycanech, Rumburku, Svitavách, Třebíči, Turnově, Uherském Hradišti, Valašském Meziříčí, Vsetíně, Zlíně a Znojmě.

Metoda práce: Kvantitativní analýza čtenosti výše zmíněných médií a zároveň obsahová analýza, která si bude klást za cíl pojmenovat jejich cílovou čtenářskou skupinu viz bod 2. Údaje z let 1983-4 budou vycházet z výročních zpráv, které mají knihovny povinnost archivovat. Práce se přitom bude opírat o dotazníková šetření v knihovnách. Dotazníkovou metodou se získají také odpovědi v souvislosti s úrovní nabízených služeb viz bod 3.

Předpokládaná osnova: 1. V úvodu provedu technologický rozbor současných možných forem přístupu k těmto médiím – v případě tištěných médiích je to:

- Braillovo písmo,
- Reliéfní grafika
- Zvětšený černotisk (pro slabozraké)
- Zvuková podoba

- v případě internetu jsou to aplikace,

umožňující transkripci textu:
- prostřednictvím hlasového syntetizéru (WinMonitor, WinTalker, Jaws, Hal a OutSpoken)
- prostřednictvím tisku v bodovém písmu
- prostřednictvím softwaru, který umožňuje přenášet současně zvuk i řádek (Jaws a Supernova)
- prostřednictvím zvětšení textu (elektronickými lupami MAGic, ZoomText a Lunar, případně skenováním textu pomocí lup MagnaVista a Bizon - možnost pro slabozraké)

2. Následovat bude průzkum, kterým oslovím všechny knihovny, disponující buď fondem pro nevidomé a slabozraké či zvukovým fondem – průzkum zaměřím na četnost využívání všech výše zmíněných přístupů, a to ve srovnání dvou let v období komunismu (1983-4) a dvou let demokracie (2003-4) tak, abych získala i meziroční srovnání. Průzkum dále zacílím i na tehdejší a nynější přírůstky ve fondu a dále celkový finanční rozpočet knihoven včetně možností využití grantů (jak státních, tak z fondů Evropské unie). Zároveň představím všechny periodické tiskoviny a e-ziny, které v současné době vycházejí. Kromě jejich historie, profilu, charakteru cílového čtenáře a nakladatelských údajů se na základě průzkumu pokusím stanovit jejich čtenost, resp. četnost výpůjček a četnost nákupů.

3. Poslední část průzkumu se bude týkat srovnání úrovně služeb nabízených jednotlivými knihovnami v celé ČR nevidomým a slabozrakým. V této oblasti budou kritérii: •velikost fondu

•charakter fondu

•obměna fondu

•zpoplatnění

•speciální služby, jako např. donášková služba, speciální internetovské aplikace, partitury pro nevidomé apod.

4. Závěr bude patřit výhledu do budoucna, a to ze dvou úhlů pohledu: z hlediska nových technologií a z hlediska zájmu samotných uživatelů.

Základní literatura:

Jirák, J., Köpplová, B.: 2003. Média a společnost. Praha: Portál

Burton, G., Jirák, J.: 2001. Úvod do studia médií. Brno: Barrister: Barrister&Principal

DeFleur, M., Ball-Rokeach, S. J.: 1996. Teorie masové komunikace. Praha: Karolinum

Brdek, M. a kol.: 2002. Trendy v evropské sociální politice. Praha: Aspi Publishing

Nakonečný, M.: 1998. Základy psychologie. Praha: Academia

Kerlinger, F. 1972. Základy výzkumu chování. Praha: Academia

McNair, B.: 2004. Sociologie žurnalistiky. Praha: Portál

Matějček, Z.: 1992. Psychologie nemocných a zdravotně postižených. Jinočany: H&H

Drtina, J: 1993. Vnímání slepých. Praha: Braill

Padula, W., Spungin, V., Susan, J: 1998. Zdravotně postižené dítě. převzato z: Londýn: The Bridge

Čálek, O., Cerha, J., Holubář, Z.: 1992. Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených. Praha: SNS Achát

Gookin, D.: 1994. Přítel počítač. Praha: Baronet

Archiv Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana v Praze

V Praze dne 2. června 2005

Jméno a podpis žadatele:

Jméno a podpis konzultanta (stvrzující, že je ochoten na tématu spolupracovat):

Chtěla bych touto cestou poděkovat svému konzultantovi, PhDr. Janu Cebemu, za jeho čas a trpělivost, s nimiž se věnoval posouzení mé práce.

Prohlašuji, že jsem text vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

Počet znaků včetně mezer: 127 129

V Praze dne 20. května 2007

Marcela Chadimová

Obsah:

I. Úvod 4

II. Historie 5

1/ První české slepecké ústavy a knihovny 5

2/ První české tiskárny a jejich produkce 15

A/ Klárův ústav pro slepé v Praze 15

B/ Zemský ústav nevidomých v Brně 15

C/ Spolek Československý slepecký tisk 16

D/ Deylův ústav pro slepé v Praze 16

E/ Podpůrný spolek samostatných slepců v Praze 17

F/ Nova Svetlost 17

III. Současnost 18

1/ Knihovna a tiskárna pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana 18

2/ Knihovna digitálních dokumentů 18

IV. Historie vzniku slepeckých písem 19

V. Čtyři klíčové osobnosti 22

1/ Louis Braille 22

2/ Karel Emanuel Macan 24

3/ Jiří Reichel 25

4/ Milan Hudeček 25

VI. Známé osobnosti z řad nevidomých 27

VII. Svět jako vizuocentrické místo 29

VIII. Příčiny slepoty 33

1/ Určení zrakové ostrosti 33

2/ Diabetická retinopatie 34

3/ Glaukom 35

IX. Hardware a software pro nevidomé a slabozraké 37

X. Periodické e-ziny 38

XI. Periodika v bodovém písmu nebo ve zvětšeném černotisku 39

1/ Vydávaná pro KTN 39

2/ Vydávaná pro SONS ČR 39

3/ Vydávaná pro redakci Zory – SONS ČR 39

4/ Vydávaná pro LORM (společnost pro hluchoslepé) 39

5/ Vydávaná pro LIBE (organizace Ligo Internacia de Blindaj Esperantistoj - Itálie) + KTN 40
XII. Periodika ve zvukové podobě 41
1/ Vydávaná pro redakci Zory – SONS ČR 41
2/ Vydávaná pro nakladatelství Albatros, Courier 41
3/ Vydávaná pro Český svaz pro postižené sportovce 41
4/ Vydávaná pro LORM (společnost pro hluchoslepé) 41
XIII. Regionální periodika 42
XIV. Profily periodik vydávaných pro SONS ČR 43
1/ Ve zvětšeném černotisku 43
2/ V bodovém písmu 43
3/ Na magnetofonových kazetách 43
4/ Ve formátu MP3 44
5/ Na disketách 44
6/ Formou elektronické pošty 44
XV. Žánry, obsah a celkové vyznění tří vybraných titulů 45
1/ Zora 45
2/ Ema 49
3/ Očko 49
XVI. Časopisy ve světě 52
1/ Vznik zvukových oddělení při slepeckých knihovnách 52
2/ Vznik slepeckých knihoven 52
3/ Vznik časopisů pro nevidomé a slabozraké 53
4/ Periodika určená hluchoslepým 54
5/ Periodika v esperantu 54
6/ Pro srovnání – první časopisy u nás 55
A/ Vzápětí začínají vycházet přílohy Zory 55
B/ Dále u nás vycházejí dětské časopisy 55
XVII. Průzkum 56
1/ Úvod 56
A/ Název 56
B/ Cíl šetření 56
C/ Oslovený vzorek 56

D/ Metodika 56
E/ Legenda 56
2. Vlastní průzkum 58
A/ Meziroční srovnání počtu periodik pro nevidomé a slabozraké v letech 1983 - 84 a 2003 – 04 58
B/ Meziroční srovnání rozpočtu knihoven na fond pro nevidomé a slabozraké v letech 1983 - 84 a 2003 - 04 a meziroční srovnání počtu nevidomých a slabozrakých čtenářů ve zmíněných letech 60
C/ Stávající stav - počty časopisů a ostatní fond pro nevidomé a slabozraké (stav ke konci roku 2005) 63
D/ Tituly současných periodik pro nevidomé a slabozraké ve fondu knihoven (stav ke konci roku 2005) 65
E/ Současná nabídka speciálních služeb pro nevidomé a slabozraké (roznášková služba, předčítání,...), přístup ke speciálně upravenému počítači a zpoplatnění služeb (stav ke konci roku 2005) 68
F/ Moderní směr knihovnických služeb pro nevidomé a slabozraké 72
3/ Interpretace průzkumu (A/, B/, C/, D/, E/) 73
4/ Závěry průzkumu 74
XVIII. Závěry 75

Cizojazyčné resumé 78
Použitá literatura 80
Použité časopisy 83
Přílohy 84

I. Úvod

V práci se pokusím přiblížit tematiku periodik pro nevidomé a slabozraké. Velkou část práce jsem věnovala českým periodikám pro zrakově postižené. Podrobněji jsem se zaměřila na dva nejrozšířenější časopisy tohoto typu - Zoru a Emu - a na regionální plátek Očko. Kromě informací o českých médiích tohoto typu jsem v práci zmínila také světová periodika stejného zaměření. Kromě tištěných médií a periodik ve zvukové podobě jsem nevynechala ani tzv. e-ziny. V konkrétní úpravě pro zrakově postižené u nás sice nevycházejí, dík speciálním počítačovým aplikacím mohou ovšem nevidomí čerpat informace i z běžných e-zinů.
Součástí práce je také krátký exkurz do historie slepeckých spolků, tiskáren a knihoven, dále podrobnosti o vzniku slepeckého písma a lidech, kteří slepeckou „gramotnost" posunuli o krok kupředu. Konkrétně to jsou vynálezce slepeckého písma - Louis Braille, zakladatel časopisu Zora - K. E. Macan, současný šéfredaktor Zory - Jiří Reichel a vynálezce prvního počítače pro nevidomé s hlasovým výstupem - Milan Hudeček.
Protiváhou kapitoly zaměřené na vznik slepeckého písma je část o moderních počítačových technologiích pro nevidomé a slabozraké. Nevynechala jsem ani zdravotní aspekty, související s nevidomostí a významné osobnosti světového kulturního a vědeckého života, kteří se se svým zrakovým postižením dokázali vypořádat.
Součástí práce je i průzkum, kterým jsem zmapovala fondy všech knihoven na území ČR, spolupracujících s Knihovnou a tiskárnou pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana v Praze (největší tiskárnou pro nevidomé v ČR). Předmětem mého zájmu byly tři základní oblasti. První z nich je srovnání dostupnosti periodik pro nevidomé a slabozraké, rozpočtů knihoven a dalších aspektů v době komunistické éry a v současnosti. Druhá část průzkumu se věnuje současnému stavu - výčtu odebíraných periodik, zpoplatnění služeb a mimo jiné i speciálnímu počítačovému vybavení knihoven, určenému zrakově postiženým. Třetí, „netabulková" část průzkumu si klade za cíl načrtnout budoucnost knihovních časopiseckých fondů pro nevidomé a slabozraké.

II. Historie

1/ První české slepecké ústavy a knihovny

Prvopočátky slepeckého tisku v českých zemích sahají do 90. let 19. století, kdy se sporadicky objevují tisky v podobě modliteb, katechismu, ale i zpěvníků a hudebnin, svědčících o tom, že hudba je jako umění v centru zájmu nevidomých.

Český nevidomý v těchto dobách se ovšem musel vyrovnávat s těžkou germanizací, neboť nejstarší ústav pro nevidomé v Čechách sídlil v Praze na Hradčanech a byl německý. Pokud se tedy český nevidomý chtěl vzdělávat či prostě jen číst, musel se nejprve naučit německy – v ústavu nenašel jedinou českou knihu.

„Ač první výchovný ústav pro slepé byl založen v Paříži v r. 1784 a náš nejstarší hradčanský ústav brzy nato v r. 1807, žil český slepec ještě dlouhá léta bez vzdělání, nebo musil se učiti jen německy. Malý nárůdek našich slepých spolubratrů byl křišen ke svému národnímu vědomí o více než sto let později než náš národ sám. Bývalá chovanka hradčanského ústavu, M. Toclová, o tom vypravuje: „V roce 1896, kdy jsem do ústavu nastoupila, byl tento ještě více německý. Nebylo tu ani jediné české knihy. My, české děti, jsme byly nuceny přijímati se vzděláním i jinou řeč, jíž jsme nerozuměly a těžko ji chápaly. Později jsem se cítila šťastna, že si mohu sama přečísti knihu, třeba německou, jen když jí rozumím. Nebýti mých sourozenců a později na Klárově mistra Macana, byla bych se úplně odnárodnila. Když jsem později v Klárově ústavu dostala první českou knihu, líbala jsem ji radostí nad tím, že přece i nám, českým slepcům, vzejde den, kdy nebude české dítě státi stranou při vychloubání cizích, že oni dokazují a dovedou více nežli Češi." [1]

Ovšem nepředbíhejme. O zmíněné osobnosti K. E. Macana a změnách k lepšímu bude ještě řeč.

Ještě více se situace zhoršila za 1. světové války a po ní, kdy z front přicházely tisíce osleplých vojáků. Ujímal se jich právě Karel Emanuel Macan, nevidomý učitel literatury a také hudební skladatel. Ten je učil Braillovu písmu, aby mohli číst alespoň v němčině.

Počátky opravdu českého slepeckého tisku se datují do 90. let 19. století. Tehdy byly zřízeny tiskárny v Klárově ústavu pro slepé v Praze a v Zemském ústavu slepců v Brně. V roce 1894 zásluhou dr. Albína Bráfa začal v Klárově ústavu pracovat první razicí stroj, takzvaná puncírka (v orig. punziermaschine).

---

[1] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis - 1938, str. 4

Paradoxně první česká kniha nevyšla u nás, ale ve Vídni a nebyla ražena písmem Braillovým, ale písmem Kleinovým. Provedení bylo stejné a jediné možné – tedy reliéfní, hmatové. Jednalo se o Macanův slabikář a vyšel v roce 1896.

Vraťme se však do Čech. První slepecká tiskárna se zřídila roku 1894 v Klárově ústavu. Tato pražská tiskárna vydala několik knih, např. první Čítanku v roce 1897, zatímco brněnský Zemský ústav slepců se specializoval především na hudebniny. Další čítanky vyšly ještě v letech 1900 a 1901, do 1. světové války se podařilo vydat několik dalších knih - modlitební, katechistické, zpěvníky, dále Havlův přehled zeměpisu, dějepisu a literatury a Vrchlického Apeninskou idylu. Dodejme ještě, že veškeré tyto publikace byly vydány v Braillově písmu.

Vydávání českých knih nebylo příliš podporováno, a to přesto, že se o to K. E. Macan, který do Klárova ústavu nastoupil 1. ledna roku 1891 na pozici literárního učitele, skutečně snažil. Na prudší rozvoj českého slepeckého tisku si nevidomí museli počkat zhruba 15 let. Ale dočkali se. Svůj podíl si v této souvislosti mohou připsat nejen již zmíněný K. E. Macan, ale další dvě osobnosti – univerzitní profesor MUDr. Jan Deyl a opat strahovské kanonie Metod Zavoral. Při Zemském spolku pro výchovu a opatřování slepých v Království českém (později Deylovým ústavem pro slepé) totiž z podnětu K. E. Macana dne 8. prosince 1915 vznikl Odbor pro slepecký tisk český. Došlo k tomu v rámci schůze na Staroměstské radnici v Praze. Předsedou odboru se stal již zmíněný opat Zavoral a místopředsedou dr. Deyl.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že zmíněný Zemský spolek měl ve svých stanovách mimo jiné vydávání publikací a časopisů.

„§ 2. Účel spolku. Účelem spolku je soustavně organisovati a prováděti péči o slepé v království Českém nehledě k vyznání náboženskému ani k národnosti, zejména pak: a/ zakládati a říditi ústavy, školy, dílny, útulky, besídky, kolonie, fondy, nadace a p. instituce pro léčení, výchovu, vyučování, zaměstnávání, zaopatřování a podporování nevidomých i polovidomých;

b/ pořádati koncerty, přednášky, kursy, výstavy, sjezdy, dobročinné sbírky a podobné podniky pro účely spolku a ve prospěchu slepců vůbec;

c/ opatřovati práci a zaměstnání slepým řemeslníkům, hudebníkům, učitelům, korespondentům a j. lidem nevidomým i polovidomým obého pohlaví;

d/ obstarávati prodej výrobků zhotovených slepci; odebírati a vydávati knihy, časopisy a publikace zejména takové, které se otázkou slepců zabývají;

f/ podporovati a zřizovati instituce pro blaho a prospěch slepců." [2]

---

[2] Stanovy Zemského spolku pro výchovu a opatřování slepých v království Českém. Praha: Knihtiskárna Dr. Ed. Grégr a syn, 1909, str 3-4

Tyto stanovy byly také schváleny výnosem c.k. místodržitelství v království Českém, a to dne 18. února 1909.

Vraťme se však k Odboru pro slepecký tisk český, který díky Zemskému spolku působil. Při odboru vznikly krátce nato pracovní komitéty, z nichž nejdůležitější byla komise redakční, vedená právě K. E. Macanem. První vítězství si na své konto mohl odbor připsat v srpnu 1916, kdy z jeho iniciativy vyšel almanach Jitřenka, tištěný v Braillově písmu. Profil Jitřenky bylo možné charakterizovat jako kalendář částečně zábavného, částečně lehce naučného obsahu. Kniha byla určena válečným českým slepcům. Přispěli do ní umělci O. Březina, I. Hermann, P. Křička, J. V. Sládek a umělecké dřevoryty na titulu ji doplnil sochař F. Bílek. „Jak zapůsobila, vzpomíná naše nevidomá: „Když jsem z Jitřenky předčítala malému hloučku dívek a dvěma oslepeným vojínům v Klárově ústavu, slzeli jsme všichni radostným pohnutím. Čítali jsme v té knize ráno, v poledne i večer, některý článek třeba několikrát za sebou. A když o rok později, jednoho prosincového rána, dostali jsme do ruky první číslo časopisu Zora, zdálo se mi, že skutečně svítá a moji věčnou tmu počíná ozařovati světlo nového jitra. Tehdy jsme byly válečnými událostmi ještě v německém ústavu tak zkrušeny a zdeptány, že jsem téměř každodenně beze slova uléhaly a vstávaly. Však onoho večera bylo zcela jinak. Co tu bylo družných a povzbudivých slov, co dohadů a dotazů o tom, čím je nám slepcům kniha a za jak těžkých poměrů se i nám rodí lepší příští." [3]

Zora, o které je v úryvku také řeč, spatřila světlo světa o rok později, v lednu roku 1917. Vyšla jak v bodovém písmu, tak v klasickém černotisku. Tento měsíčník existuje dodnes. Tenkrát měla tři přílohy: Zábavnou, Notovou a Hudebně teoretickou. Ve speciální literární příloze Zory vycházely také romány na pokračování. Jako první to byl Jiráskův Záhořanský hon.

Karel Emanuel Macan charakterizoval v úvodníku profil časopisu takto: „...odbor přistupuje k vydávání Zory v důvěryplné naději, že stránky její přinesou vám nejednou radostné uspokojení a zodpovědí nejednu z těch nutkavých otázek, které vám dnes klade nový poměr váš k životu a nové životní vaše cíle. Neboť každý z nás máme stejné právo na plný, nezkrácený život ve všech jeho složkách a živou spoluúčinnou účast svoji na všem tom, čím kypí jeho věčně se obrozující, požehnaný proud." [4]

Nejsilnější myšlenka úvodníku – myšlenka emancipační, provázela pak vydávání časopisu po celou dobu jeho existence až dodnes. Časopis Zora, tedy hvězda, naplnil tak doslova svůj titul. V úvodníku můžeme číst i věty, které svědčí o tom, v jak nelehkých materiálních

---

[3] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis - 1938, str. 5

[4] Zora. 1/1917. Praha: Odbor pro slepecký tisk český, 1917, str. 2

podmínkách časopis vycházel: „Zahajujeme vydávání prvního časopisu pro slepce v době nejvýš nepříznivé, kdy mnoho listů českých i cizích v neblahých poměrech válečných činnost svou zastavilo…kéž toto úsilí naše o dobrý český tisk pro naše slepce potká se s plným porozuměním a účinnou podporou ve Vašich řadách, aby tyto první naše podněty mohly býti záhy zdokonaleny…“ [5]

Výkonným redaktorem časopisu se stal K. E. Macan, administrativu řídila a korektury prováděla Emílie Pollandová, nevidomá, která se redakci sama přihlásila s tím, že první číslo ji nadchlo a chce při dalším vydávání pomáhat. Za redakci odpovídal Jaroslav Svoboda, povoláním profesor městské dívčí průmyslové školy v Praze.

V roce 1917 odebíralo Zoru celkem 88 členů Českého slepeckého tisku, celkem 129 stálých odběratelů. [6] Údaje o celkovém nákladu se ovšem nedochovaly.

„…Časopis Zora je měsíčník, v němž český slepec nalézá kromě beletrie články poučné z různých oborů vědních, zejména poučují se slepci naši o nových vynálezech, o časových otázkách a o všem, co souvisí s jejich životem a co přispívá k jejich dobru. K časopisu připojil Macan, jako redaktor, tyto přílohy: zábavnou, hudebně-teoretickou, notovou, esperantskou, šachovou a zpravodaje. Zábavná příloha přinesla slepcům např. Jiráskův Záhořanský hon, hudebně-teoretická Macanův notopis český, v hudební příloze vyšly skladby Smetanovy, Dvořákovy, Fibichovy, Macanovy,… zpravodaj přináší v chronologickém postupu výčet nejdůležitějších událostí v uplynulém měsíci. Kromě toho připojí se k Zoře nová příloha, ukáže-li se toho potřeba.“ [7]

Zora byla sice prvním časopisem u nás, prvenství ve světě jí ovšem nepřísluší. „V r. 1915, kdy ustavil se náš slepecký spolek, dávno již před vydáním našeho prvního slepeckého časopisu Zory, vydávali Němci 18 časopisů, Francouzové 8, Angličané s Amerikou 27, Dánové 3, Švédové 3 atd.“ [8]

Také do Zory přispívali slavní čeští umělci. Uvedena byla verši O. Březiny, pocházejícími z jeho Hudby pramenů: „Za to nejjemnější, co má život, za šepot bratrského přiznání, s jakou slávou se může člověk přiblížiti k člověku, posel boží, za zázrak zapomenutí a odpuštění, za vznešená úsilí oběti bez odměny, děkuje život trpícím. Oni udržují posvátnou tradici mystické příbuznosti s Bohem.“ [9]

---

[5] Zora. 1/1917. Praha: Odbor pro slepecký tisk český, 1917, str. 2
[6] Šarbach, Z. 80 let časopisu pro nevidomé Zora. Praha: SONS, 1997, str. 17
[7] Svoboda, J. Význam a vývoj českého slepeckého tisku. Praha: Český slepecký tisk, 1925, str. 4
[8] tamtéž, str. 8
[9] tamtéž, str. 12

V květnu roku 1917 byla zásluhou K. E. Macana a jeho přátel založena také Česká knihovna pro nevidomé. Její fond byl rozmnožován především dobrovolným opisováním. Oficiálně otevřena byla roku 1923.

Odbor zanedlouho zatoužil po samostatnosti, a tak podal dne 14. května 1918 žádost císařsko-královskému místodržitelství v Praze o zřízení spolku Český slepecký tisk. Jeho existenci povolilo c.k. místodržitelství pod podmínkou, že bude spolkem nepolitickým - nesmí vyvíjet žádnou politickou činnost ani se jí účastnit. Spolek začal působit 18. června 1918.

Prostředky na tisk českých knih měl získávat z členských příspěvků, zanedbatelných podpor státu, zemí, okresů, obcí a spolků, dále dary, odkazy a výtěžky z přednášek, koncertů, divadelních představení nebo věcných dobročinných loterií.

Spolek měl celkem 18 stálých členů, mezi nimi například již zmíněné opata Zavorala, dr. Deyla, K. E. Macana, odborného učitele Jaroslava Svobodu, dále učitele Jaroslava Srpa či okresního školního inspektora Františka Švadlenku. Mezi další členy patřili představitelé rakousko-uherského mocnářství a c.k. byrokracie, podnikatelé, dámy z lepší společnosti, manželky prezidentů c.k. úřadů, majitelé realit, starostové a další.

Ve stanovách spolku bylo uvedeno, že ústřední výbor musí mít devět stálých a devět kooptovaných členů. Ve výboru museli být minimálně tři nevidomí, zástupci civilních a válečných nevidomých a nevidomých žen.

Předsedou spolku se stal opat Zavoral, místopředsedy dr. Jan Deyl, císařský rada Josef Schröter a hraběnka Roza z Nostitz – Rienecků, jednateli byli pak zvoleni Jaroslav Svoboda a Jaroslav Srp, funkci pokladníka vykonával dr. Čeněk Klier.

Spolek měl čtyři pracovní odbory: redakční a tiskový, finanční a agitační, knihovní s poradním sborem nevidomých a muzejní (určený pro zřízení a správu slepeckého muzea).

První spolková tiskárna vznikla ve škole Na Santošce v Praze na Smíchově, kde působil jmenovaný Jaroslav Srp jako řídící učitel. Ražbu prováděl za poplatek Klárův ústav a korekturu také již zmíněná nevidomá Ema Pollandová. Tisklo se ze zinkových matric. Tiskárna se však velmi často stěhovala. V roce 1921 našla útočiště ve škole v Komenského ulici a v ulici Vltavské, obě byly na Smíchově. V roce 1928 se přestěhovala do školy v Jablonského ulici a posléze putovala do ulice Na Zátorách v Holešovicích. V období 2. světové války až do osvobození v roce 1945 našla azyl ve škole ve Štěpánské ulici v centru Prahy.

Jaroslav Srp z vlastní gumové ždímačky na prádlo vyrobil válcový lis, kterým ze zinkových desek lisoval – tiskl text do navlhčeného papíru. Na lis napojil litinový setrvačník, ovládaný

ruční klikou. Ze dřeva z obyčejných beden od papíru zhotovil zároveň sušárny a schránky na matrice. Sám také všechny stroje opravoval tak, aby spolek neměl žádné zbytečné výdaje. Až mnohem později, v roce 1950, začaly v tiskárně pracovat dva elektrické rotační lisy s gumovými válci, které vyrobili dělníci v ČKD. Kromě nich tu běžely i lisy příklopové a ještě později přibyl i tiskový poloautomat grafopres, který pro spolek upravily Adamovské strojírny.

V roce 1921 začal vycházet Zpravodaj, od roku 1923 Věstník, zaměřený na členy Podpůrného spolku samostatných slepců, založeného v roce 1902. Oba časopisy však záhy zanikly.

V roce 1920 se objevuje také Aúroro – příloha časopisu Zora, kterou píše sám Macan pro příznivce esperanta. V roce 1922 přibývá Poučná příloha, v roce 1924 příloha Šachová a v roce 1925 Příloha pro ženy.

V roce 1922 začal spolek vydávat první dětský časopis – Přítel dětí. Vydáván byl do roku 1929 a řídil ho učitel J. Doskočil, správce školy při Deylově ústavu. Časopis obsahoval dvě přílohy: Zprávy a Našim poupatům. Zprávy obsahovaly poučení, přinášely hádanky, rébusy, zatímco příloha Našim poupatům se věnovala spíše nejmenším školákům. Časopis vycházel měsíčně.

Na vánoční trh 1923 se krátce nato dostala první dětská knížka – Pohádka lesa od Josefa Kožíška.

V roce 1924 se podařilo získat od Pražské obce prostory pro knihovnu. Nacházela se v obecním domě v Bartolomějské ulici č. p. 14. Do té doby byly knihy uloženy v městském sirotčinci a také po bytech členů spolku. Knihovna se později přestěhovala do Libně, Škrétovy ulice č. p. 21. Dne 28. ledna 1926 tu začala působit pod jménem Macanova knihovna. Vybírat tu tehdy bylo možné z již úctyhodných 2500 svazků. Knihy se vázaly ve státní věznici na Pankráci a za poplatek také v Jedličkově ústavu.

V té době vzniká také slovenský tisk pro nevidomé, hojně využívaný i českými nevidomými. Zásluhu na tomto počinu si mohl připsat ředitel Ústavu pro nevidomé v Levoči Adolf Fryc, když v roce 1924 zavedl novou přílohu k časopisu Přítel dětí. Pro zajímavost dodejme, že tento ústav byl prvním státním v tehdejší ČSR. Příloha, kterou A. Fryc sám redigoval, se jmenovala Slovenský kútik. Zajímavé je, že Adolf Fryc působil před svým odchodem na Slovensko také v Praze - jako pedagogický správce Deylova ústavu. Slovenský kútik vycházel měsíčně v rozsahu 12 stran. Po dvou letech byl ovšem tisk z materiálních důvodů zastaven. Státní podpora činila tehdy pouhých 1000 Kč a předplatné 10 Kč ročně.

Převratným se stal rok 1925, kdy spolek Český slepecký tisk zakoupil svůj první vlastní stroj, a to v Berlíně za 17 000 Kč. Jednalo se o puncírku od firmy Auerbach. Mimochodem, stejnou

do té doby využíval v Klárově ústavu. Další puncírka, tentokrát na sazbu not, byla Českému slepeckému tisku věnována Deylovým ústavem. Šlo o americký výrobek. Od těchto složitých, šlapacích puncírek, se teprve po 2. světové válce přešlo k modernějším, magnetickým, dovezeným z tehdejší NDR. Ještě později se využily elektromechanické ze SSSR a NSR. [10]
Zajímavé je, že z personálního hlediska prováděly sazbu Zory vždy jen ženy. První byla Gertruda Kuhnová, chovanka Klárova ústavu, národností Němka. Ta však záhy zemřela na tuberkulózu a sazby se až do roku 1944 ujala Marie Polednová, později vedoucí Macanovy knihovny. Ta měla sázecí stroj dokonce ve svém bytě. Od roku 1944 do roku 1964 sázela Zoru Marie Němečková, která oslepla během svého života. Předtím pracovala jako úřednice v košické obchodní komoře.
V roce 1926 se nákladem Podpůrného spolku samostatných slepců začíná pod vedením E. Krchňáka vydávat jako součást Zory také Nevidomý hudebník, později, v roce 1935, se objevují i další dvě přílohy: Naše beseda, kde pod vedením F. Prášila přispívali nevidomí autoři, a Světlo ve tmách, což byla nábožensky orientovaná příloha, řízená M. Polednovou.
Český slepecký tisk chtěl pokračovat ve snahách A. Fryce, a proto začal roku 1926 tisknout pro slovenské děti časopis Besiedka. Podařilo se mu udržet časopis až do roku 1937. [11] Po změně politických poměrů u nás se 23. června 1928 přejmenovává spolek Český slepecký tisk na Slepecký tisk československý. Zemský prezident tehdy opětovně v přípisu připomněl, že spolek musí být apolitický. [12]
Dne 16. října 1928 byl novým předsedou spolku zvolen dr. Josef Zeman, jinak inspektor ministerstva školství a národní osvěty, po něm následoval osleplý lékař MUDr. V. Myslivec. Již 30. března 1929 se ovšem spolek z blíže nezjištěných příčin přejmenoval opětovně na Český slepecký tisk.
Spolek v době hospodářské krize a zmatečných politických poměrů získává jen obtížně prostředky na svou správu a činnost.
V roce 1929 začíná vydávat další časopis – Na úsvitě a v roce 1930 časopis Pro naše nejmenší. Teprve v padesátých letech se k nim přidává další dětský časopis - Středoškolák.
Přírůstky knihovny se rozšiřovaly jen pomalu. V roce 1930 obsahovala Macanova knihovna 2960 svazků, a to 1112 svazků české literatury, sedm slovenské, 272 německé, 114 esperantské, 50 svazků cizí literatury a 1405 svazků hudebnin. Knihovna evidovala 191 čtenáře, 58 z Prahy, 58 ve zbývajících částech Čech, 44 z Moravy, 9 ve Slezsku, 16 na

[10] Bohata, O., Šarbach, Z. 70 let českého slepeckého tisku. Praha: Svaz invalidů v ČSR, 1988, str. 9
[11] tamtéž, str. 10
[12] tamtéž, str. 9

Slovensku, po jednom v Podkarpatské Rusi, v Jugoslávii, v Rumunsku a v Americe a konečně dva čtenáře v Rakousku. Pražským čtenářům bylo půjčeno 684 svazků, ostatním se zaslaly 1634 svazky. Bohužel nelze vyhledat, kolik svazků z tohoto počtu činila periodika. [13]
Koncem roku 1933 obsahovala Macanova knihovna 3356 svazků, z toho 1385 svazků české tvorby, 16 slovenské, 308 německé, 123 v esperantu, 54 v jiných jazycích a 1470 svazků hudebnin. [14]
Mnoho knih přepsali zdarma přepisovači, většinu knih však sami nevidomí za odměnu placenou Českým slepeckým tiskem. Pro mnohé to byl jediný výdělek.
Spolek tenkrát podporovala i řada umělců, z velké části hudebníci. K umělcům, kteří pro spolek pracovali, patřil také malíř Alfons Mucha. Ten pro spolek vytvořil nálepku, zobrazující sedící nevidomou dívku, která si čte v knize. Muchova nálepka se prodávala za jednu korunu ve prospěch postavení vlastního spolkového domu.
V roce 1934 měla Macanova knihovna již 259 čtenářů, půjčeno bylo celkem 2576 svazků. Fond činil 3440 svazků, z toho 1453 svazků české literatury, 16 svazků slovenské, 310 německé, 136 v esperantu, 54 v jiném jazyce a 1471 svazků hudebnin.
Zpráva z téhož roku, kterou vytvořil správce tiskárny Jaroslav Srp, oznamuje, že se toho roku tisklo 20 různých tisků Braillovým písmem na 1035 zinkových matric o váze 238 kg na 261 000 listů papíru. Důležitá je však zmínka o odběratelích Zory – těch bylo koncem roku 1934 na 422. [15]
Zora má v tomto roce tyto přílohy: Zábavná, Poučná, Hudebně teoretická, Notová, Nevidomá hospodyně, Moderní kuchařka, Zpravodaj, Naše beseda a Slovník esperantský. Pokračuje vydávání dětských časopisů Na úsvitě a Pro naše nejmenší, stejně tak jako vydávání slovenské Besiedky. V roce 1934 měl spolek 1100 členů, 700 vidomých a 400 nevidomých. Zajímavou aktivitou spolku bylo uspořádání mezinárodní výstavy slepeckého tisku v pavilonu Jednoty výtvarných umělců ve Voršilské ulici v Praze. Výstava trvala od 8. do 31. května 1935.
Novým předsedou výboru, zvoleném 17. dubna 1937, se stal spisovatel, vrchní odborový rada ministerstva obchodu, dr. Quido Maria Vyskočil. To už se ale knihovna přestěhovala, a to na Prahu 8, do Vysočan.
V době protektorátu knihovna i spolek živoří. Svědčí o tom fakt, že v roce 1942 vydává spolek už jen tři periodika: Zoru, Na úsvitě a Pro naše nejmenší. Počet odběratelů Zory se

[13] Bohata, O., Šarbach, Z. 70 let českého slepeckého tisku. Praha: Svaz invalidů v ČSR, 1988, str. 9
[14] tamtéž, str. 10
[15] tamtéž, str. 10

tenkrát vyšplhal na 330 čtenářů. Zora vycházela desetkrát ročně nákladem 330 kusů ročně v počtu 440 stran, to vše za vedení Ferdinanda Wildmanna. Na pokračování je tehdy v rámci Zory vydáván Dobrovolný slovník jazyka německého. V zábavné příloze se tehdy publikoval Raisův román Paničkou. V příloze Nevidomá hospodyně vycházel na pokračování seriál Jak dnes vařit a hospodařit a Vzorník ručních prací – to vše pod vedením E. Pollandové. Příloha Naše beseda, vedená Františkem Prášilem, obsahovala zase práce nevidomých autorů.
V rámci Hudebně teoretické příručky vycházela na pokračování Šínova Nauka o harmonii I. díl. Na této příloze se podílel I. Tylňak. Notová příloha obsahovala skladby českých autorů a řídila ji opět E. Pollandová. Šachovou přílohu vedl J. Krejča. Každý rok navíc vycházel Kalendář Zory a kromě toho mimořádné přílohy k aktuálním událostem.
Dětské časopsiy vycházely čtrnáctidenně. Byly to: Pro naše nejmenší s přílohou O. Sekory Ferda mravenec – za řízení učitele Jaroslava Krause z Deylova ústavu - a Na úsvitě. Ve stejném roce započal tisk učebnic - jako první vyšla Čítanka.
Materiální nedostatek byl ovšem jen jednou z mnoha potíží, se kterými se spolek ve válečných letech podílel. Největší rána měla přijít až těsně před koncem války.
Černým dnem se stal 25. březen 1945, kdy při leteckém útoku na Prahu došlo k zásahu Macanovy knihovny a ke zničení zhruba 2000 svazků z cca 5000, které zde byly uloženy. Krátce po konci války byl spolku přidělen dům na Praze 2 v Krakovské ulici č. p. 21. Tento dům dne 13. června 1945 pronajal Svazu slepeckých spolků a ústavů tehdejší primátor Prahy dr. V.Vacek, a to na 99 let.
Velké změny nastávají dne 31. března 1948, kdy se předsedou spolku Český slepecký tisk stává úředník Škodových závodů v Praze Václav Suk. Záhy nato se spolek stává součástí Svazu slepeckých spolků a ústavů Československé republiky a od 26. dubna 1948 ho spravuje stát. Veškeré jeho jmění, včetně budovy, kterou získal v poválečném roce 1945, přechází pod hlavičku již zmíněné organizace. Ke dni 31. prosince 1949 se spolek stává součástí Ústřední jednoty invalidů a zaniká. Slepecká tiskárna a knihovna, jak se od roku 1951 někdejší Macanova knihovna přejmenovala, čerpá již ze státních peněz, a to formou dotací Ústředního výboru Národní fronty. Částky to jsou nevelké, a tak po úspěšném rozmachu, o který se zasloužil K. E. Macan, pomalu začíná zaostávat za jinými světovými knihovnami podobného typu. V této době prakticky existují dvě knihovny: Macanova literární, která obsahuje přibližně 6000 svazků, a Ježkova hudební s 10 000 svazky - partiturami.
Vydávané časopisy s těmito změnami nezanikly, jen se lehce změnily. Od ledna 1950 vydává Zoru Ústřední jednota invalidů, nově jako čtrnáctideník. Do čela Slepecké tiskárny a knihovny se dostává někdejší předseda Podpůrného spolku samostatných slepců a vedoucí

Zory, Ferdinand Wildmann. Od roku 1954 vede Zoru již řádný šéfredaktor, a to Zdeněk Šarbach. V roce 1950 vycházejí v rámci Zory přílohy: Nevidomý hudebník, Nevidomá hospodyně, Nevidomý šachista a esperantský časopis Aúroro. Dále se vydávají časopisy pro děti: Pro naše nejmenší, Na úsvitě a nově i Středoškolák. Tiskárna byla v té době již přesunuta do nového sídla v Krakovské ulici č. p. 21.

V roce 1967 se radikálně změnily přílohy Zory. Nově přibyly přílohy Politická, Literární, Pro maséry, Pro telefonisty a Zkratkopis. Zůstaly přílohy Aúroro, Příloha pro ženy, Poučná, Hudební a Šachová. Počet čtenářů činil již více než 1500.

V době nedávno minulé, byť ještě komunistické, v roce 1986, vycházelo v bodovém písmu celkem 16 periodik, sedm kalendářů, tři časopisecké prémie a kromě toho i mimořádná čísla. Počet čtenářů Zory dosahoval 1100.

To ovšem již plně nastoupila nová forma knih a časopisů - zvětšený černotisk pro slabozraké. V tomto typu písma vychází také Zora a Tyflologické listy.

Množí se také počty nahrávek na magnetofonové pásky a kazety, se kterými bylo započato již v roce 1960, kdy začal v nahrávkách vycházet magazín Ozvěny (180 minut měsíčně). V roce 1986 jsou to ještě časopisy Člověk a jeho pes, Příloha pro telefonisty a Příloha pro rehabilitační pracovníky ve zdravotnictví.

V roce 1988 vycházelo v tehdejší Slepecké tiskárně a knihovně K. E. Macana, účelovém zařízení Svazu invalidů v ČSR, celkem 4500 vazeb publikací. Kromě toho se tu produkovala i reliéfní grafika, a to na plastických fóliích. Vyráběna byla formou tepelného, vakuového tvarování a dosahovala produkce 20 000 stran ročně. Vycházel také čtrnáctideník Zora a 16 zájmových příloh s různou periodicitou (celkem 75 % podílu tisku), dále tři dětské časopisy (11 %). Zhruba 6 procent produkce tvořila také odborná literatura, učebnice 5 %, noty 2 % a zbylé jedno procento připadalo na další rozličné informační tisky.

Dvě nahrávací studia ročně vyprodukovala 2000 hodin nahrávek. Z celkového množství nahrávek obsahovalo 55 % výroba zvukových knih, 42 % odborná literatura a 2 % zvukové časopisy (takto vycházel například měsíčník Ozvěny a tři další zájmové časopisy s různou periodicitou). Zhruba 1 % opět tvoří ostatní informační materiály. Fond byl dále rozšiřován také kopírováním rozhlasových her, které poskytoval Československý rozhlas.

Hudební knihovna čítala více než 4000 titulů. Celkem 160 hudebníků si zde nechalo přepisovat notové záznamy do Braillova notového písma, ročně to činilo více než 10 000 stran. Pro slabozraké hudebníky se zde ročně vytvořilo 10 000 zvětšenin kopií not.

Knihovna měla 2250 posluchačů zvukových knih a 370 čtenářů knih v Braillově písmu. Kromě osobních výpůjček se tu organizovala také zásilková služba, a to jednou týdně a

rozvážková služba po Praze – jednou za 14 dní. Ročně si čtenáři půjčili 13 500 titulů zvukových knih a 1800 titulů (9000 svazků) knih v Braillově písmu. Půjčilo se také 360 titulů odborné literatury na zvukových nosičích. [16]

Knihovna se ve stejném roce starala o fond šesti oddělení zvukové knihy, zřízených při knihovnách v rámci ČSSR.

Po listopadu 1989 se postavení knihovnay rapidně změnilo. Svaz invalidů se rozpadl a knihovnu si vzalo pod svou záštitu Ministerstvo kultury ČR.

2/ První české tiskárny a jejich produkce

Pojďme nyní v krátkosti zrekapitulovat vznik všech historických slepeckých tiskáren na území Čech a doplnit jej výčtem prvních vytištěných titulů.

A/ Klárův ústav pro slepé v Praze

Zasloužil se o něj nevidomý učitel a skladatel K. E. Macan. Věnoval část svého skromného služného na zřízení tiskárenského fondu, ale teprve přičiněním dr. Albína Bráfa uvolnil zemský výbor 600 zlatých na zakoupení tiskařského stroje. Tiskárna pracovala od roku 1894 a řídil ji Antonín Mráček.

Z úvodní produkce jmenujme: První čítanka pro slepé dítky školy obecné (1896); Lindemann F. Th. - Zbejval J.: Bůh světlo mé, katolické modlitby pro nevidomé (1897); Mráček Ant.: Čítanka pro slepé dítky školy obecné, díl třetí (1897); Heyduk, A.: Dědův odkaz (1897) nebo Mráček Ant.: Výbor katolických písní kostelních (1899). [17]

B/ Zemský ústav nevidomých v Brně

Jeho ústavní tiskárna byla založena roku 1896. Zpočátku tiskli učitelé literatury pouze o prázdninách a ve dnech služby, od roku 1898 byla jmenována tiskařkou chovanka Grossová, která tiskla denně. Vyráběly se tu také hudebniny.

První produkce obsahovala tyto tisky: Pavlík, F.: První čítanka pro dítky nevidící (v písmu Kleinově) (1896); Pavlík, F.: Druhá čítanka pro dítky nevidící (v písmu Kleinově) (1896); Pavlík, F.: Čítanka v Brailleově písmu pro druhou třídu Mor.-slez. Ústavu pro nevidící 1. Díl (1901); Pavlík, F.: Třetí čítanka pro dítky nevidoucí díl 1.-3. (1903) nebo Sienkiewicz, H.: Za chlebem (1909). [18]

---

[16] Bohata, O., Šarbach, Z. 70 let českého slepeckého tisku. Praha: Svaz invalidů v ČSR, 1988, str. 29

[17] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis, 1938, str. 7

[18] tamtéž, str. 9

C/ Spolek Československý slepecký tisk

Byl založen 8. 12. 1915 při Zemském spolku pro výchovu a opatřování slepých v Království Českém nejprve jako Odbor pro slepecký tisk český. Osamostatnil se až v roce 1918. Roku 1916 vydal svou první knihu Jitřenku, od roku 1917 vydává první slepecký český časopis - měsíčník Zora. Ten založil a až do své smrti v roce 1925 řídil K. E. Macan. Později vedl Zoru R. Freszl. Ten ji také rozšířil o nové časopisy, resp. přílohy: Nevidomá hospodyně, Naše beseda a Ruční práce.

Zpočátku neměl spolek vlastní tiskařský stroj, matrice se tedy zhotovovaly za úplatek na stroji Klárova ústavu pro slepé. Tiskl také hudebniny.

Jitřenku a čísla 1.-4. prvního ročníku Zory tiskla Berta Kuhnová, slepá, rodem Němka, po ní nevidomá Marie Polednová. Lisování prováděl ředitel Jaroslav Srp na ždímačce umožňující rychlolis. Později byl lis upraven na elektrický pohon. V roce 1932 byl podle návrhu ředitele Srpa zhotoven u firmy Vitouš za 13 500 Kč sklápěcí lis na elektrický pohon, který byl schopen vytvořit za hodinu až 600 otisků. Brzy se ale polámal a nadále se muselo tisknout na ždímačce rychlostí 150 otisků za hodinu.

K prvním publikacím patřily: Jitřenka. Válečným slepcům (1916); Zora. Časopis pro nevidomé (1917); Zpravodaj. Stálá měsíční příloha Zory (1917); Hudební příloha Zory (1917); Jirásek, A.: Záhořanský hon (1917). [19]

D/ Deylův ústav pro slepé v Praze

Tiskárna tu byla založena roku 1922, kdy notář František Zajíček z Chicaga zakoupil pro ústav americký stroj s příslušným válečkovým lisem. Na stroj se složili krajané. Tiskl nejprve řídící učitel Doskočil, později chovanci E. Mach a J. Hofman.

Specialitou této tiskárny byly mapy. Ty začal poprvé tisknout odborný učitel E. Kerbl nejprve pokusně ručním tepáním do dvojitého plechu. Tak zhotovil na zkoušku roku 1923 mapu Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Po tomto úspešném pokusu si nechal upravit šicí stroj tak, aby mohl vyměňováním různých typů a tlakem nohy postupně vyrážet znaky do plechu - tak vznikl roku 1923 Atlas Československé republiky a 1925 Atlas všeobecný.

Z prvních tiskovin jmenujme: Přítel dětí (vycházel tu v letech 1923 - 29, a stal se tak nejstarším časopisem pro slepé děti na světě); Našim poupatům. Časopis pro malé slepé děti (1923 - 29); Zprávy. Příloha Přítel dětí (1923 - 26); Medek, R.: O dětech a zvířátkách v Sibiři. Zábavná příloha Přítele dětí (1923); Kožíšek, J.: Pohádka lesa. Příloha Našim poupatům (1923). [20]

---

[19] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis, 1938, str.10

[20] tamtéž, str. 13

E/ Podpůrný spolek samostatných slepců v Praze

Tiskne své spolkové časopisy od roku 1935 na americkém stroji, který získal od Deylova ústavu z jeho zrušené tiskárny. Tiskem je pověřen nevidomý F. Vildman.

Z prvních tisků zmiňme: Zprávy (1935); Nachrichten (1935); Mitteilungen. Pro členy německé odbočky v Ústí nad Labem (1935); Nevidomý hudebník (1935). [21]

F/ Nova Svetlost

Na závěr se zastavme u zajímavé osobnosti V. Ramadanoviče, budovatele srbské péče o slepé a ředitele Domu slepých rytířského krále Alexandra I. Sjednotitele v Zemunu. Ten totiž ve své tiskárně Nova Svetlost česky tiskl a publikace rozesílal zdarma po léta všem našim ústavům, spolkům i jednotlivcům. Tiskárna byla založena roku 1920 za podpory American Braille Press for War and Civilian Blind Inc.

Z prvních tisků uveďme: Komenský, Jan Amos: Orbis pictus; Uhlíř, Blahoboj T.: Lidové přednášky; Driml, K.: Chléb náš vezdejší. Tiskly se tu také hudebniny. [22]

---

[21] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis, 1938, str. 18

[22] tamtéž, str. 25

III. Současnost

1/ Knihovna a tiskárna pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana

Dnes je Knihovna a tiskárna pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana (KTN) v Praze se sídlem v ulici Ve Smečkách 15 zároveň jedinou slepeckou tiskárnou v České republice, tisknoucí větší počet časopisů než jeden. V tomto nakladatelském domě vychází dnes i vědeckopopulární, politická, filozofická literatura, oddechová četba i učebnice včetně atlasů. Nechybí samozřejmě beletrie a poezie, encyklopedie, hudebniny a periodika.

Kromě tisku bodových publikací a časopisů se zde pořizují i nahrávky knih, časopisů a odborné literatury. K dispozici tu jsou tři nahrávací studia - dvě digitální a jedno analogové. Knihovna produkuje i reliéfní grafiku.

KTN vydává 5 časopisů v bodovém písmu (Literární pohledy, Malý křížovkářský časopis, Záškolák, Křesťanská orientace a Ligilo). Dále vyrábí 13 časopisů v bodovém písmu a 8 zvukových časopisů, které vydává redakce časopisu Zora při organizaci SONS. Produkuje také 4 zvukové časopisy, které vydávají jiné slepecké organizace. Pro organizace poskytující služby nevidomým a slabozrakým zajišťuje knihovna expedici 12 druhů zvukových časopisů a výrobu CD (hudba k časopisům apod.).

Služby knihovna poskytuje formou zásilkové služby, osobních výpůjček a rozvážkové služby. V současnosti eviduje 5000 čtenářů.

2/ Knihovna digitálních dokumentů

Není ovšem knihovnou jedinou. Za všechny jmenujme Knihovnu digitálních dokumentů, kterou provozuje Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. Dne 7. června loňského roku byl do ní nahrán již desetitisící dokument. Nachází se v Krakovské ulici č.p. 21. Založena byla roku 1993. Od roku 2003 prochází zásadní přeměnou, takže v současné době existují knihovny dvě - Stará knihovna a již zmíněná Knihovna digitálních dokumentů. Zatímco ve Staré knihovně se používal k přístupu FTP protokol, v nové knihovně se užívá webové rozhraní.

Ke konci roku 2006 měla 800 registrovaných uživatelů a ve fondu 7661 neperiodik a 56 periodik. Spolupracovala s 28 nakladatelstvími. Z neperiodických tiskovin nabízí beletrii, poezii, psychologii, sci-fi či krimi, z časopisů pak např. Respekt, Květy, Puls, Zdraví, Stereo a video nebo Vesmír.

IV. Historie vzniku slepeckých písem

První pokusy o slepecké písmo vycházely z běžné latinky, resp. její reliéfní podoby. První zmínka pochází od Marcuse Fabia Quintiliana, římského filozofa a rétora, který ve své učebnici řečnictví Institucio oratoria říká, že ryté písmo mohou číst i slepci. Vytvořil soubor vzorů písmen, tzv. Tabellu, která sloužila jako vzor při tvorbě několika písem pro nevidomé. Z nejstarších nevidomých vzdělanců používali vlastní způsoby pro práci s knihou Didymos z Alexandrie a učitel bagdádské univerzity Al Amidi. Od 15. století lze zaregistrovat ojedinělé záznamy pojednání o tom, jak by slepci mohli číst (např. Erasmus Rotterdamský, Pero Mexia,...). V 17. století se objevují další návrhy. Např. Adet a Hassenfratz doporučují psát hustým inkoustem, který po zaschnutí zanechává reliéfní stopu.

Krokem vpřed byla reliéfní latinka Francouze Valentina Haüye, který v roce 1784 založil první ústav pro nevidomé v Paříži. Svou reliéfní latinku tiskl také novou metodou - lisováním dřevěnými typy písmen do papíru.

Jeho žák, Alexandr Fournier, který ztratil zrak následkem neštovic, proslul pokusy o vylepšení hmatu na prstech rukou. Pokoušel se lehce zbrousit ukazováky, aby tím zvýšil hmatovou citlivost. Jemnou kůži si zakrýval speciálními návleky.

Následovaly dva typy reliéfní latinky, které vytvořil Johann Wilhelm Klein, zakladatel ústavu pro nevidomé ve Vídni. První byla tzv. hladká, druhá tzv. propichovaná. Ta zároveň nejsilněji soutěžila s Braillovým písmem. Klein v roce 1811 také vymyslil stroj pro psaní své propichované latinky, tzv. Kleinův psací stroj.

Švýcarský matematik Jacob Bernoulli vytvořil roku 1676 reliéfní latinku. Spolu s ní vynalezl šablonu s vyřezávanými vzory písmen, které bylo možné položit na papír nebo na voskovanou podložku a ostrým rydlem obtahovat.

Hieronymus Lorm - vlastním jménem Heinrich Landesmann, byl brněnským německy píšícím spisovatelem a filozofem. Do dějin tyflopedie se zapsal jako autor německé prstové abecedy pro hluchoslepé. Sluch ztratil v 16 letech, od mládí trpěl také poruchou zraku. V roce 1882 úplne oslepl. Při psaní svého hlavního filozofického díla Neoprávněný optimismus se se svou dcerou dorozumíval prstovou abecedou. Tento systém uveřejnila dcera až v roce 1908, on sám jej odmítal publikovat s tím, že mu slouží jen pro domluvu s nejbližší rodinou. Systém Lormovy prstové abecedy spočívá v dotycích na různá místa dlaně, hřbetu a prstů.

Freissauf von Neudegg, německý vynálezce, objevil v roce 1837 nové reliéfní písmo, tzv. ektypografii, kdy text napsal tekutým lepidlem, posypal mletým pečetním voskem a zahřál.

Vytvořený tvar písmen tak zatuhl. Jeho vynález se neuplatnil především proto, že se jednotlivé strany textu nedaly kopírovat jako při tisku propichované latinky.
Václav Malý, učitel v Klárově ústavu pro nevidomé v Praze, v roce 1873 adaptoval Braillovu abecedu na český jazyk. Jeho asi nejvýznamnějším vynálezem je tzv. pražská tabulka z roku 1886. Jednalo se o kovovou dvoulistovou šablonu pro psaní bodovým písmem. Zaručovala přesné rozměry písma i stejné tvary bodů.
Převratným vynálezem byl Pichtův psací stroj. Německý tyfloped Oskar Picht jej zkonstruoval roku 1899. Každý bod se již nemusel protlačovat zvlášť. Významné bylo také to, že se psalo pozitivně, tj. psaný text bylo možné okamžitě číst. Prvním strojem ale svou vynálezeckou aktivitu neskončil - na řadu přišlo dalších devět patentů pro stenotypii i psaní běžnou latinkou. Zajímavý je zejména stroj z roku 1916, kde Picht nahradil mechanickou sílu elektromagnety. Jeho vynález se používá dodnes, i když ho do značné míry nahradila elektronická zařízení.
Ani Anglie nezůstala s tyflopedickými vynálezy pozadu - nejvýznamnější je reliéfní liniový systém anglického právníka Williama Moona z roku 1847, který se jako jediný rozšířil i mimo Anglii. Moon oslepl ve čtyřech letech na jedno oko, v roce 1839 úplně.
Franz Hinze proslul zejména svým vynálezem nové tiskařské techniky. Až do roku 1893 se prováděl tisk Braillovým písmem tak, že se jednotlivá písmena odlévala do kovových hranolů a sázela do tiskařské hlavy stejně jako u běžného tisku. Celé strany se pak odlévaly do kovových ploten. Jiní mechanici vyráběli matrice vytloukáním písmen do plechu raznicemi. Hinzova puncírka umožňovala výrobu matric k tisku nepraktičtěji, protože používala sazby celých písmen současně pomocí šesti kláves podobně jako je tomu u Pichtova psacího stroje. Hinzův systém se používá dodnes, pouze nožní páku nahradil elektromagnet a samozřejmě digitální technika.
O významný krok kupředu posunul vynález slepeckého písma Nicolas Marie Charles Barbier de la Serre - francouzský dělostřelecký důstojník. Paradoxně chtěl zkonstruovat rychlé tajné písmo pro vojenské účely. Podařilo se mu to v roce 1796. Jednalo se o soustavu fonetických znaků, které vznikaly propichováním listu papíru nožem. Vzhledem k profilu střenky nože se vytvářely trojúhelníkové tvary dírek. Písmem bylo nožné psát i číst, a to i v polních podmínkách, bez světla. V roce 1815 přišel s návrhem na další noční písmo (skotografii). Jeho reliéfní dvanáctibodový systém tvořily dva vertikální sloupce vedle sebe, složené ze šesti bodů. Odtud bylo již velmi blízko k písmu pro nevidomé. Písmo mělo ovšem dva základní nedostatky: znaky byly delší než bříško ukazováku, kterým se čte, a zároveň se nejednalo o

písmena, ale vlastně o znaky pro fonetickou výslovnost francouzštiny. Toto dvanáctibodové písmo ovšem inspirovalo vznik šestibodového písma L. Brailla.

V. Čtyři klíčové osobnosti

1/ Louis Braille

Louis Braille (1809 - 1852) se narodil v městě Coupvray v rodině sedláře. O první, levé, oko přišel ve třech letech, kdy si ho poranil ostrým sedlářským nožem. O druhé přišel tzv. sympatickým onemocněním v pozdějším dětském věku, protože infekce se přenesla z poraněného oka i na druhé, zdravé. Do pařížského Institutu pro slepou mládež (Institut des Jeunes Aveugles) byl přijat jako desetiletý na základě stipendia. Po ukončení školní docházky se věnoval studiu hry na klavír a varhany. Později se v tomto ústavu stal učitelem, současně také zastával místo varhaníka v blízkém kostele.

V ústavu se tehdy využívalo Barbierovo písmo, to ovšem mělo špatnou čtivost. Nevidomí chlapci (mimo L. Brailla to byli ještě jeho spolužáci Tailor a Fournier) vypsali tedy v roce 1825 soutěž o vytvoření lepšího písma. V ní zvítězil návrh tehdy šestnáctiletého Brailla. Nutno podotknout, že přímým impulzem k jeho vynálezu se stala osobní návštěva kapitána Charlese Barbiera de la Serre, který do školy přinesl ukázat svůj již nepoužívaný vojenský systém nočního psaní.

A v čem Braillův systém spočíval? Braille využil možnost snížit počet vertikálních bodů na minimum a bez rozšiřování poštu sloupců, takže zůstaly dva. Z Barbierova dvanáctibodového systému ponechal pouze šest bodů. Opustil také jeho fonetickou úpravu písma. Braillova písmena jsou vytvořena ze dvou vertikálních sloupců o třech bodech. Rozměry písmen odpovídají akčnímu rádiusu ukazováků, kterými se čte. Soustava je plně ortografická. Má zvláštní znaky pro velká písmena a interpunkci, lze ji použít i v jazycích, které potřebují písmena s diakritickými znaménky. Braille také vytvořil základní kódy pro matematiku (Nemeth Braille) a notový zápis (Braille Music Code). Navíc vypracoval určitý systém zkratek, který měl za cíl ušetřit papír. V roce 1834 ve spolupráci se spolužákem Fournierem vynalezl mezířádkové psaní po obou stranách. V roce 1837 vyšly jeho písmen tištěné Dějiny Francie.

Ředitel D. Guillié ovšem aktivitě mladých chovanců nevěnoval žádnou pozornost - návrhy mohli tehdy oficiálně podávat pouze učitelé, a ti se snažili o využití latinky.

Vedení pařížského ústavu podporovalo tehdy písmo Barbierovo, současně se tu zaváděla i latinka již zmíněného ředitele D. Guilliého. Od roku 1840 se tu aplikovalo i písmo Alstonovo, později systém nového ředitele, Dufaua. Ten postupně vyzkoušel také tisk glasgowské a posléze i italské latinky z rovných linií, vše bez valného úspěchu. Tyto pokusy byly stresující

především pro chovance tohoto ústavu, neboť je nutily učit se stále nová písma. Braillův systém byl přijat až v roce 1850, tedy pouhé dva roky před Braillovou smrtí.
Důvodem pro odmítání jeho písma byla jeho přílišná specifičnost vzhledem ke klasické latince. Učitelé namítali, že by takto zvláštní druh písma nevidomé již naprosto izoloval od vidomých. Lepší systém však nikdo z nich nevynalezl.
Braille se uznání za svůj vynález dočkal až na sklonku svého života. Život v ústavu se ovšem na něm přece podepsal: umřel na tuberkulózu zaviněnou špatnými podmínkami života v ústavní vlhké budově.
Adaptaci Braillova písma na český jazyk provedli nezávisle na sobě tři čeští tyflopedové: J. Malý, učitel Klárova ústavu pro nevidomé v Praze, V. Novák, učitel ústavu v Praze na Hradčanech, a J. Schwarz, ředitel ústavu v Brně. Soustavy Schwarzova a Malého se zásadně liší v pojetí písmen s diakritickými znaménky. Novák provedl jen několik málo úprav. První pokus o sjednocení byl uskutečněn roku 1900. Definitivní soustava, která se vlastně používá dodnes, byla schválena roku 1922 na úrovni ministerstva školství Československé republiky. Bylo to u příležitosti schvalování adaptace na slovenský jazyk. Autorem slovenské abecedy je první ředitel ústavu pro nevidomé v Levoči, A. Fryc.
„Při výuce nevidomých se používají různé druhy reliéfů: pozitivní (vypouklý) a negativní (prohloubený), bodový a liniový. Hmatem je nejzřetelněji vnímán vypouklý bodový reliéf při průměru každého bodu - 1 mm, výšce 0,5 mm a vzdálenosti mezi dvěma body 1-2 mm. Tyto rozměry jsou základem bodového reliéfního Braillova písma. Každé písmeno nebo číslice tohoto písma je prostorovou kombinací reliéfních bodů na tuhém papíře. Rozměry znaků používaných v současné době u nás jsou 7,5 mm vysoké a 4,5 mm široké." [23]
Osvojování takového čtení je náročné, ale žáci je zvládnou přibližně na téže úrovni jako vidomý žák tištěný text. Absolvent základní školy pro nevidomé čte v průměru 70 – 100 slov za minutu, takže se téměř vyrovná vidomým žákům. [24]
Braillovo písmo však nemá pouze pozitiva. Jeho asi největší nevýhodou je jeho rozměrnost. Typická velikost znaku je, jak již bylo řečeno, cca 7,5 x 5 mm, což umožňuje na typizované straně formátu A4 vytisknout cca 800 - 900 znaků. Běžným tiskem se ovšem na stejný rozměr vejde zhruba 4000 - 5000 znaků. Kromě rozměrnosti knih a časopisů je jejich nedostatkem nižší životnost - vystouplé body se časem (skladováním, ale především čtením) obrousí a zaniknou.

---

[23] Litvak, A. G. Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých, Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1979, str. 97
[24] Pešatová, I. Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na tyflopedii II. díl, Praha: 2000, str. 38

2/ Karel Emanuel Macan

Karel Emanuel Macan (1858-1925) se narodil jako syn železničního inženýra v Pardubicích. V Praze navštěvoval reálku a poté českou polytechniku. Ke studiu hudby na pražské varhanické škole a později u Zdeňka Fibicha přidal později i vysokoškolské studium chemie. Talent projevoval jak v hudbě, tak v chemii, a vypadalo to, že má před sebou slibnou budoucnost. Všechno se ale rázem změnilo, když ztratil i své druhé oko, které si nešťastně vypíchl o hranu opěradla ozdobné židle při úklonu před návštěvou hostů. O první oko přišel již jako dítě, když si hrál s výbušnou kapslí.

Plánu studovat hudbu musel tedy zanechat, protože ta by mu nemohla poskytnout pevnou existenci. Odmítl také nabídku otce, že mu pořídí tkalcovský stav, a po kurzu pro učitele nevidomých ve Vídni v roce 1891 nastoupil jako učitel v Klárově ústavu pro nevidomé. Podmínkou ředitele ale bylo, že musí skončit se svou hudební činností.

Macan se tedy angažoval na jiném poli. V roce 1885 si nechal vyrobit dřevěný strojek pro psaní s nutností posunovat papír. Navrhl také uspořádání kovových typů písmen Kleinova psacího stroje do desetinné soustavy, což umožňovalo lepší orientaci hmatem. Neustále ovšem narážel na konzervativní postoj ředitele R. Klára, který nesouhlasil s tím, aby se chovanci více učili číst a psát s odůvodněním, že v ústavu těžce pracují, a nemají tedy vyvinutý citlivý hmat.

Macan se také věnoval opisování českých knih do bodového písma a pro tento nápad nadchl i své přátele. Jeho opisy se později staly základním fondem pro knihovnu nevidomých v Praze. V roce 1917 vznikl pod jeho vedením také první časopis pro nevidomé v Čechách - Zora. Velké zásluhy měl i na rehabilitaci za první světové války oslepých vojáků, kteří byli v Klárově ústavu umístěni.

Později se Macan stal správcem školy při Klárově ústavu a oženil se.

V roce 1919 uspořádali Macanovi přátelé z jeho skladeb slavnostní koncert ve Smetanově síni Obecního domu. Koncertem oslavil Macan také své 60. narozeniny. Hráli a zpívali zde vynikající čeští umělci a na koncert se tehdy dokonce přišel podívat i prezident T. G. Masaryk.

V roce 1920 založil Macan další časopis - Aúroro. Jednalo se o esperantský plátek v bodovém písmu. Snahou Macana bylo, aby se čeští nevidomí více integrovali s nevidomými celého světa. V roce 1921 zorganizoval také první mezinárodní kongres nevidomých esperantistů, kterého se zúčastnilo 58 nevidomých z 11 zemí, a v roce 1922 založil Spolek českých

nevidomých esperantistů. V roce 1923 otevřel již zmíněnou českou slepeckou knihovnu v Praze.

Je autorem práce Klíč k Brailleově notopisu, kterou vytvořil ve spolupráci s A. Hrabou. Jedná se o první takovou pomůcku svého druhu v Čechách, psána je formou encyklopedie.

Z jeho hudební tvorby jmenujme např. Smyčcový kvartet f moll, písňové cykly Pět písní, dvě mše pro smíšený sbor bez doprovodu, Dumku a Barkarolu pro housle a klavír nebo melodram Amarus.

3/ Jiří Reichel

Jiří Reichel (1947) je současným šéfredaktorem časopisu Zora, a to již od roku 1982. Narodil se ve Zlíně. Rodina se pak přestěhovala do Vojtiska-Slánce na Valašsku a zde také Jiří Reichel absolvoval prvních šest tříd ZŠ. Vzhledem k tomu, že se mu v té době začal velmi rychle zhoršovat zrak, poslední tři roky školy absolvoval již v ZŠ pro slabozraké v Litovli. Následoval roční kurz pro telefonisty v Učňovské škole pro mládež s vadami zraku v Praze. Od roku 1965 začal Reichel studovat večerní formou na běžném gymnáziu, kde také složil maturitu. Z místa spojového manipulanta v grafických závodech Svoboda v Praze na Smíchově přešel hned po maturitě do Slepecké tiskárny, kde pracoval jako sazeč. V té době se také stal redaktorem tehdejší přílohy Zory pro mládež – Junior. V roce 1975 se zapsal k dálkovému studiu na Filozofické fakultě UK v Praze, jeho oborem byly obor výchova a vzdělávání dospělých. Studium dokončil s titulem doktor filozofie. Pro rigorózní zkoušku si vybral téma Úloha společenských organizací při výchově a vzdělávání dospělých. Po ukončení vysoké školy nastoupil do výrobního podniku Svazu invalidů Meta jako sociolog. Zde také zorganizoval první programátorský kurz pro nevidomé. Po roce se vrátil k novinářské profesi, tentokrát již ovšem jako šéfredaktor Zory.

4/ Milan Hudeček

Milan Hudeček (1954) je českým vynálezcem prvního elektronického zařízení pro nevidomé s hlasovým výstupem.

Po studiu základní školy a gymnázia v Brně absolvoval v roce 1978 Vysoké učení technické. Studoval zde sdělovací techniku. Krátce pracoval v Československé akademii věd v ústavu přístrojové techniky.

V roce 1981 emigroval do zahraničí a usadil se v Austrálii. Velmi záhy se zde pracovně uchytil a začal působit jako vývojový inženýr u firmy Jacobs-radio v Melbourne. O dva roky

později založil firmu Robotron, která se zabývala specializovaným softwarem, mimo jiné také řečovou syntézou. Odtud byl jen krůček ke snaze vyrobit mluvící počítač pro nevidomé. Tehdy se M. Hudeček obrátil o pomoc na předsedu tamní slepecké organizace Davida Blytha, který se mu v této věci stal rádcem. V roce 1986 zahájil Hudeček sériovou výrobu produktu Eureka A4 s anglickou verzí řeči. O rok později byla Eureka doplněna systémem Braille-master, který umožňoval převod textu do Braillova písma. V roce 1989 vznikla japonská verze, v roce 1990 španelská, švédská a nakonec i česká. To se stalo po představení přístroje v Brně v roce 1990, kde Eureka obdržela zlatou medaili.

Veškeré ovládání Eurek se děje prostřednictvím Braillského písma nebo klasické klávesnice a umělého robotického hlasu, ne nepodobného hlasům ze sci-fi filmů. Zvuk u první verze Eureky vycházel z jediného reproduktoru. Přístroj neměl monitor, a tak byl hlasový výstup a již zmíněný Braillský řádek či klávesnice jedinou možností, jak s přístrojem komunikovat. Aparát měl v sobě zabudovanou disketovou mechaniku, napájenou baterií. Byl tak velmi mobilní. Z hlediska využití nabízela první Eureka osm užitečných funkcí, např. záznamník, hodiny se stopkami, budíkem, dále kalkulačku, telefonní seznam, diář, hudební editor a samozřejmě funkci přehrávat hry či jiné záznamy z diskety. Jejím operačním systémem byl Dos.

V roce 1991 zahájil Milan Hudeček vývoj čtecího přístroje s hlasovým výstupem na principu optického rozpoznávání písmen. Světlo světa spatřil o rok později pod názvem Rainbow, v německé a české řeči pod názvem Sunrise.

K dalším vynálezům M. Hudečka patří např. rozlišovač barev (rok 1993) nebo mluvící kompas (1994).

Milan Hudeček své vynálezy dále vyvíjel, např. pokračovatelem Eureky se stal přístroj Arie, který byl obohacen o řadu dalších funkcí a navíc miniaturizován. Nikoli na okraj uveďme, že také Arie byla obohacena o možnost hraní her, do té doby pro nevidomé nepředstavitelnou. Nejznámějším autorem těchto ozvučených her je Marek Susčík. Z jeho tvorby jmenujme např. karetní hru Prší, Boj na mostě nebo "střílečku" Obránce. Také Sunrise pokračoval ve vývoji, jeho následovníkem se stal Galileo.

VI. Známé osobnosti z řad nevidomých

„Nemajetní trpěli infekčními a venerickými chorobami (neštovice, syfilis,...). Údělem většiny nevidomých byla žebrota. Nevidomí byli párii společnosti a toto jejich postavení se široce obráží v umělecké literatuře i ve folklóru. Slepota a chudoba, slepota a ubohost, slepota a neštěstí byla synonyma. "Nevidomý je nešťastný a ubohý, protože on nikoho nevidí a na něj se nikdo nedívá," psal německý básník Logau. " [25]

Také mnozí filozofové cítili potřebu vyjádřit se ke smyslu života nevidomých. „Locke hlásal zásadu: „Nihil est in intellectu, quod non ante fuerit in sensu." (Nic není v duši, co by bylo neprošlo smysly). Leibnitz doplnil tuto zásadu takto: „...než duše sama." [26]

Dobře popisuje historický náhled na slepce literát, Pierre Villey, sám nevidomý: „Ještě dnes vyvolává slovo „slepec" u většiny lidí falešný obraz bídy. Vyhaslé oči, strnulý výraz obličeje působí dojem, že zhasla poslední jiskra rozumu, vůle i citu, že veškeré schopnosti duševní jsou ochromeny. Poněvadž pak vidomí lidé čerpají ze zraku většinu svých dojmů a popudů k činnosti, jsou lehce sváděni k domněnce, že by bez očí byli všeho toho neschopni a že by se rázem zastavil celý jejich duševní život." [27]

Historicky to nevidomí, zvláště v dětském věku, měli velmi složité. Často se dospělosti ani nedožili. Například v Římě, Egyptě nebo u Germánů bylo povoleno odstraňování defektních dětí. Zakázáno naproti tomu bylo u Židů a Indů.

Z řeckých básníků byli označováni za nevidomé Homér (asi 800 př. K.) a Xenokritos, ovšem Homérova slepota je často zpochybňována. Dobrovolně se údajně oslepil filozof Demokritos (asi 460 - 370 př. K.), nevidomý byl i Diodotos (+ 59 př. K.), římský stoický filozof, (kolem roku 85 př. K.), učitel Marca Tullia Cicera.

Počet nevidomých ve středověku byl patrně mnohem vyšší než ve starověku, neboť se k němu přidávalo oslepování jako trest. Teprve novověk přinesl nevidomým humánnější životní podmínky.

„Nejkrutějším příkladem hromadného oslepení válečných zajatců bylo oslepení patnácti tisíc bulharských vojáků, které roku 1041 zajal v bitvě u Bělasice byzantský císař Basilius II. Pouze každému stému nechal jedno oko, aby mohl do Bulharska přivést svých 99 oslepených

---

[25] Litvak, A. G. Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých, Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1979, str. 33

[26] Villey, P. Svět slepých s tabulkou Braillleova písma a bibliografickým dodatkem. Praha: Školní nakladatelství v Praze, 1940, str. 183

[27] tamtéž, str. 183

spolubojovníků. Když uviděl tyto své oslepené vojáky bulharský car Samuil, byl raněn mrtvicí." [28]

Slepý byl Béla II. (+ 1141), uherský král, italský sochař Giovanni Gonelli (1602 nebo 1603 - 1664?) i anglický publicista, básník a politik, John Milton (1608 - 1674), který své největší dílo, Ztracený ráj, diktoval po deset let své dceři již jako nevidomý. Také další básník a kazatel, Skot Thomas Blacklock (1723-1791), oslepl, přesto dosáhl po studiích na univerzitě v Edinburgu vědeckých hodností v oboru teologie.

Další významnou nevidomou osobností byl francouzský historik Augustin Thierry (1795 - 1856). Své patrně největší dílo Dobytí Anglie Normany napsal již jako nevidomý. Henry Fawcett (1833 - 1884) - anglický ministr pošt královny Viktorie, ztratil také zrak, a to kompletně. Jako ministr pošt zavedl mnoho novinek, např. doručování balíkových zásilek. Švýcarský chemik Markus Guggenheim (1885 - ?) oslepl po výbuchu v laboratoři v továrně na výrobu léků Roche. Naučil se však Braillovo písmo, napsal třísvazkové vědecké dílo, které mu umožnilo setrvat na jeho předchozí pozici, a později vynalezl lék k jedné z forem mozkového ochrnutí.

Operní skladatel Stanislav Suda (1865 - 1931) oslepl následkem záškrtu v 7. měsíci. Napsal např. operu Bar Kochba na námět Vrchlického. Z nevidomých vědců jmenujme třeba Nils Gustava Daléna (1869 - 1937) - švédského nositele Nobelovy ceny za fyziku, konkrétně za vynález automatického rozsvěcování majáků.

James Joyce (1882 - 1941) - irský spisovatel a básník, trpěl v dětství slabozrakostí, později oslepl úplně. Z jeho tvorby uveďme povídky Dubliňané nebo Odyseus. Oskar Baum (1883-1941) - německy píšící pražský spisovatel, také stálý hudební referent deníku Prager Presse, se přiřadil k těm, kteří oslepli po úraze.

Jaroslav Ježek (1906-1942) patřil ke skladatelům, které postihla těžká slabozrakost. Přesto napsal hudbu k několika divadelním hrám a revuím i filmům, např. Pudr a benzín, Peníze nebo život nebo Hej rup! Známé jsou i jeho moderní skladby Bugatti-Step nebo Pochod neutrálů. Pokud bychom měli zmínit další nevidomé skladatele, traduje se, že také J. S. Bach nebo G. F. Händel diktovali svá poslední díla jako nevidomí.

S hudebím oborem jsou spjatí také nevidomí Bohumír Nálevka (1909 - 1977) - český hudební pedagog, Bohuslav Zeman (1923 - 1989) - nevidomý dirigent, sbormistr a učitel hudby, Ray Charles (1930) - americký zpěvák, virtuos na saxofon a pianista, americký zpěvák Stevie Wonder (1950) nebo italský koncertní pěvec Andrea Bocelli (1958).

---

[28] Krchňák, R. Nevidomí známí neznámí. Společnost nevidomých a slabozrakých ČR. Praha: Achát, 1992, str.11

VII. Svět jako vizuocentrické místo

„Lze tvrdit, že civilizace je „vizuocentrická", tedy zaměřená na využívání zraku, zatímco ostatní způsoby a možnosti smyslového vnímání ustupují do pozadí. (Toto platí i přesto, že slovní řeč, která má stěžejní úlohu při vývoji vyšších psychických funkcí člověka a jeho osobnosti, mohla vzniknout pouze na podkladě sluchu)." [29]

"Pro naši rozvahu jsou významné tyto závěry o důsledcích poškození zrakového analyzátoru: snižuje a mění se příjem informací o okolním světě; mění se proces poznávání skutečnosti a navozuje se její zkreslený odraz; zbylé nepoškozené analyzátory nabývají v dalším vývinu důležitou roli, částečně přebírají, částečně zastupují, nahrazují jednotlivé funkce poškozeného analyzátoru; modifikuje se forma a možnosti aktivní adaptace k okolí a možnosti aktivního působení na vnější prostředí." [30]

Lze tedy konstatovat, že u všech smyslově postižených osob můžeme zaznamenat deficit z hlediska příjmu informace. Ten pak přináší neblahé následky týkající se schopnosti na informace reagovat.

„Informační deficit zrakově postižených můžeme definovat jako omezení množství i kvality informací v důsledku zrakového poškození. Je podmiňován jednak činiteli vnějšími (druhy informací a jejich nosiče - média), a jednak činiteli vnitřními (schopnosti zrakově postižených zmocňovat se a zpracovávat informace). Na jejich podkladě pak můžeme rozlišovat mezi absolutním a reálným informačním deficitem zrakově postižených. Absolutní informační deficit zrakově postižených představuje nedostatek informací vyvolaný nositeli, které neodpovídají kompenzačním a reedukačním potencím zrakově postiženého. Tzn. jejich míra je dána nevhodnými informačními prostředky. Reálný informační deficit zrakově postižených představuje nedostatek informací, tak jak jej bylo možno zkorigovat rozvojem kompenzačních a reedukačních schopností zrakově postižených a jak jej bylo možno korigovat tyflotechnickými pomůckami i úpravou určitého množství nositelů informace. Rozlišování mezi absolutním a reálním informačním deficitem zrakově postižených má význam pro stanovení míry informačního deficitu zrakově postižených." [31]

---

[29] Čálek, O., Holubář, Z., Cerha, J. Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 9

[30] Požár, L. a kol.: Patopsychológia postihnutého dieťata I., Bratislava, 1984

[31] Jesenský, J. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1988, str. 12-13

„V učebnicích inženýrské psychologie se obecně uvádí, že za běžných okolností člověk přijímá: 90 % informací zrakem, 8 % informací sluchem, 1 % informací hmatem a 1 % informací dalšími cestami." [32]

Rozbor roční produkce knih a časopisů, který provedl Ján Jesenský, ukázal vysoký nepoměr mezi četností knih a časopisů určeným normálně vidícím čtenářům a četností knih a časopisů upravených speciálně pro potřeby zrakově postižených:

Počty titulů knih a časopisů v ČSSR za rok 1983:

produkce, druh	knihy		časopisy	
běžný tisk	7164		1070	
speciálně upraveno		%		%
v reliéfně bodovém písmu	91	1,25	29	2,66
ve zvuku	368	4,82	3	0,28
ve zvětšeném tisku	0	0	2	0,18

„Údaje z tabulky ukazují, že po ztrátě zraku má nevidomý v tištěné produkci k dispozici pouze 1,25 % celkové knižní produkce (za předpokladu, že ovládá čtení reliéfně bodového písma), eventuálně 4,82 % celkové knižní produkce ve formě zvukové knihy. Absolutní informační deficit zrakově postižených v oblasti knih je tedy velmi vysoký (95,18 - 98,75 %). Reálný informační deficit bude pochopitelně nižší již z toho důvodu, že ani vidící jedinec nepřečte celou roční produkci knih a časopisů (i když na rozdíl od nevidomého ji má plně k dispozici), protože čte výběrově." [33]

Jiným ukazatelem informačního deficitu zrakově postižených je podle Jána Jesenského jeho rychlost čtení reliéfně bodového písma. Ta se průměrně pohybuje na hladině 50 % rychlosti čtení běžného tisku vidícím čtenářem. „Knižní produkce představuje jeden z ukazatelů absolutního, rychlost čtení jeden z ukazatelů reálného informačního deficitu zrakově postižených." [34] Ukazatelů je ovšem více, neexistují ale souborné a navzájem srovnatelné. Z hlediska druhů tyfloinformačních médií lze podle něj rozlišit: reliéfně bodové písmo (tištěné i psané různou technikou a technickými postupy umožňujícími podstatné zvyšování

[32] Lomov, B. G.: Inženernaja psichologia, Moskva, 1977

[33] Jesenský, J. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografik. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1988, str. 14 - 15

[34] tamtéž, str. 14 - 15

produkce tiskovin a knih) v plné i zkratkopisné variantě včetně specifických kódů matematického, notopisného a dalšího záznamu (v neposlední řadě to je i komplex knihovnických služeb); záznam na magnetofonovou pásku a jeho reprodukce; záznam na mikrodesku nebo digidesku a jeho reprodukce gramofonem; čtecí stroje na bázi předvaděčů a výstupů - terminálů v reliéfně bodové podobě (např. Brailex), v reliéfně liniové podobě (např. Optacon) i zvukové podobě na bázi umělé (syntetické) řeči (např. kalkulačka Speech); zařízení pro bezprostřední i dálkovou komunikaci s počítačem (vstupy a výstupy v reliéfně bodové, reliéfně liniové formě, v syntetické řeči, v reliéfním obraze na tyflodispleji ve zvětšeném černotisku); reliéfní a reliéfně grafické (tyflografické) zobrazení s různorodou tyflotypografickou a kresebnou technikou a technologií; upravený černotisk zvětšením parametrů, kontrastem figury a pozadí; opticko-mechanické zvětšovací pomůcky a zařízení (lupy a lupové přístroje); zvětšování promítacími aparáty; zvětšování malým přenosným i nepřenosným televizním okruhem; živá předčitatelská (sekretářská) služba. [35]

Jak již bylo řečeno, zrakové vjemy dávají člověku obrovské množství jemně diferencovaných údaju velmi širokého rozsahu. „U člověka je možno dosáhnout průměrně 100 000 zrakových fixací za jediný den, i když ovšem zdaleka ne všechny z nich jsou informační, což se vysvětluje výběrovostí vnímání. Podle Sečenova rozlišuje oko 8 kategorií znaků: barvu, tvar, velikost, vzdálenost, směr, prostorovost, klid a pohyb, což zraku dovoluje adekvátně odrážet skutečné prostorové vztahy." [36]

Jakýkoli defekt, jak píše A. G. Litvak, tj. fyzický nebo psychický nedostatek, jehož důsledkem je narušení normálního vývoje, nevyhnutelně vede k automatickému zapojení biologických kompenzačních funkcí organismu. Ztráta zraku nebo narušení činnosti kteréhokoli jiného analyzátoru vede k složité přestavbě činnosti zbylých analyzátorů. Čím je defekt těžší, tím větší počet systémů organismu se zapojuje do kompenzace. [37]

Nikdy a žádná biologická funkce ovšem podle něj nemůže kompenzovat a obnovit porušené vztahy člověka a společnosti, které vznikly následkem defektu.[38]

---

[35] Jesenský, J. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografik. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1988, str. 18

[36] Litvak, A. G. Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých, Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1979, str. 13

[37] tamtéž, str. 23

[38] Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis, 1938, str. 32

VIII. Příčiny slepoty

1/ Určení zrakové ostrosti

Zrak je velice komplikované ústrojí a vznik zdravotních problémů se může vázat na kteroukoli z jeho součástí. Onemocnět mohou víčka, slzné cesty, spojivky, rohovky, skléry, může nastat zánět uveálního traktu, tedy duhovky, řasnatého tělesa nebo cévnatky, poškození čočky, kdy může dojít k velmi rozšíření kataraktě (šedý zákal). Příčinou slepoty může být i glaukom (zelený zákal), onemocnění sklivce, sítnice, za slepotou může stát nitrooční nádor, poškození zrakového nervu, onemocnění očnice, strabismus - tedy šilhání - anebo úraz oka, k němuž dojde buď mechanickým traumatem, poškozením zářením, nebo poleptáním chemikáliemi.

„Zraková ostrost je dána rozlišovací schopností oka. Zrakovou ostrost do dálky vyšetřujeme na optotypech, což jsou standardizované obrazce umístěné ve standardizované vzdálenosti. Optotypy jsou obvykle konstruovány pro vzdálenost 5 nebo 6 metrů. U nás se nejvíce používají tzv. Snellenovy optotypy. U každého řádku Snellenových optotypů je číslo, které určuje, z jaké vzdálenosti by měla osoba s normálním viděním tento řádek přečíst. Zrakovou ostrost do dálky zapisujeme jako zlomek, kde v čitateli je vzdálenost, ze které pacient četl, a ve jmenovateli je číslo nejmenšího řádku optotypů, který pacient z této vzdálenosti dokázal přečíst. Normální zraková ostrost je 6/6 (ze 6 metrů pacient přečte řádek, který by ze 6 metrů měl přečíst)...Zraková ostrost do blízka se určuje na vzdálenost 40 centimetrů na dobře osvětlených optotypech do blízka. U každého odstavce písma je číslo, které určuje zrakovou ostrost do blízka. Nejčastěji se používají Jaegerovy tabulky. Obvyklý zápis pro normální vidění do blízka pak vypadá: J.č.=1. Optotypy do blízka nejsou zcela standardizovány, a tak lze srovnávat jen vyšetření prováděná na obdobných optotypech." [39]

Pro charakteristiku zrakového postižení existují celosvětově platné medicinské normy. "Pokles zrakové ostrosti pod 6/18 s korekcí na lepším oku je hodnocen jako ztráta zraku. Slabozrakost je visus lepšího oka pod 6/18 až 3/60 včetně. Do 6/60 včetně se jedná o lehkou slabozrakost. Pod 6/60 do 3/60 hovoříme o těžké slabozrakosti. Nevidomost je pokles visu pod 3/60 až po světlocit. Praktická nevidomost je definována buď jako pokles visu pod 3/60 do 1/60 včetně nebo binokulárně zorné pole méně než 10 stupňů, ale více než 5 stupňů. Skutečná nevidomost je pokles visu pod 1/60 až světlocit nebo oboustranně zorné pole pod 5

[39] Hycl, J. Oftalmologie - minimum pro praxi. Praha: Triton, 1999, str. 14 - 15

stupňů. Plná slepota se pohybuje od světlocitu s chybnou projekcí světla až po ztrátu světlocitu (amauróza)." [40]

„K minimální zrakové ostrosti přistupuje ještě ceká řada dalších možných kombinací dodatečných příznaků: narušení zorného pole; porucha barvocitu; šeroslepost; světloplachost atd." [41]

„Zorným polem se rozumí prostor, jehož všechny body jsou viditelné současně při nehybném pohledu. Normální binokulární zorné pole pro achromatické objekty zahrnuje podle vodorovné osy prostor o 180 stupních, podle vertikální o 110 stupních." [42]

2/ Diabetická retinopatie

Nejčastější příčinou vzniku slepoty ve vyspělých zemích je senilní makulární degenerace. Dále pak poškození sítnice - diabetická retinopatie, která je součástí maligní, zhoubné triopatie při cukrovce. V zemích třetího světa je nejčastější příčinou slepoty šedý zákal. Ten je u nás ovšem léčitelný.

Kromě diabetické retinopatie, která postihuje zejména starší diabetiky II. typu, rozeznáváme tzv. těhotenskou retinopatii a retinopatii nedonošených. „Tu nacházíme u dětí s porodní váhou pod 1500 g, které se nacházely v inkubátoru s vysokou koncentrací kyslíku...Proces se může v různých fázích spontánně nebo léčbou zastavit. Výsledná zraková ostrost kolísá od slepoty do normálního visu...Prevencí jsou nižší koncentrace kyslíku (pod 30 %) a jejich pozvolné snižování." [43]

O tom, nakolik je diabetická retinopatie celosvětovým problémem, svědčí průzkumy, provedené v dlouhodobém časovém horizontu na území USA. „V roce 1930, velmi krátce po objevu inzulínu, (tedy v době, kdy nebyl ještě běžně dostupným lékem), byl diabetes mellitus příčinou slepoty pouhého 1 % všech slepých Američanů. O třicet let později již toto číslo vzrostlo na 15 %. Nyní, v době, kdy se život diabetika výrazně prodloužil, se toto číslo navýšilo na hrozivých 64,5 %. Přičteme-li k tomu i další oční komplikace vzniklé právě na základě cukrovky, dojdeme k číslu 84 %. Tedy více než tři čtvrtiny slepých Američanů jsou lidé, kteří přišli o zrak následkem očních komplikací diabetu." [44]

---

[40] Hycl, J. Oftalmologie - minimum pro praxi. Praha: Triton, 1999, str. 103
[41] Pešatová, I. Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na tyflopedii II. díl, Praha: 2000, str. 36
[42] Litvak, A. G. Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých, Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1979, str. 53
[43] Hycl, J. Oftalmologie minimum pro praxi. Praha: Triton, 1999, str. 68
[44] Sosna, T. Oční komplikace při onemocnění cukrovkou a diabetická retinopatie. Praha: Triangl, 2000, str. 4

Tento diabetes mellitus I. stupně oslepí pacienty nejčastěji mezi 30. a 40. rokem věku, což je nejnepříjemnější věk z hlediska psychosociálního – pacient si na slepotu těžko zvyká. Naproti tomu diabetici II. typu, kteří ztrácejí zrak definitivně nejčastěji mezi 60. – 65. rokem, se se slepotou vyrovnávají podstatně lépe. [45]

3/ Glaukom

Celosvětově druhou nejčastější příčinou ztráty zraku je glaukom. Přispívá k tomu i skutečnost, že „v rozvinutých zemích si je své choroby vědomo méně než 50 % postižených lidí". [46]

„Glaukom je chronická, progresivní a nereverzibilní optická neuropatie, všeobecně spojovaná se zvýšeným nitroočním tlakem, při níž dochází k charakteristickému strukturálnímu poškození zrakového nervu, úbytku vláken zrakového nervu a charakteristickým defektům zorného pole." [47] Na slepotě se glaukomy podílejí celosvětově zhruba 13 %. "V současné době na světě trpí glaukomem 66,8 milionu lidí. Z nich je 6 milionů slepých. Polovina, tj. 3 miliony, oslepla pro angulární glaukom, a z toho 1,5 mil. pro akutní glaukomový záchvat…V České republice bylo v roce 2000 evidováno 190,1 pacientů s glaukomem na 10 000 obyvatel, v roce 2001 se počet zvýšil na 204,5 pacientů s glaukomem na 10 000 obyvatel, roku 2002 připadalo na 10 000 obyvatel 227,2 pacientů s glaukomem a roku 2003 bylo na 10 tisíc obyvatel již 248,1 pacientů s glaukomem." [48]

Slepota může být kombinována s množstvím dalších postižení - artismem, mentální retardací atd. Existují i choroby zraku, které jsou těsně provázány s duševními poruchami. Popsán byl např. Antonův syndrom, jinak porucha retrochiasmatické zrakové dráhy, což je oboustranná korová slepota, při které ovšem pacient popírá, že nevidí.

Snad nejzávažnější kombinací poškození zraku a dalšího orgánu je hluchoslepota. „Jedním z hlavních problémů hluchoslepých je jejich sociální izolace, vyloučenost z každodenní společnosti okolních lidí, vyvolaná úzkým ohraničením možností využívaní literatury, prostředků masové komunikace apod." [49] Hluchoslepí lidé se totiž navíc nemohou přirozeně naučit mluvit.

---

[45] Sosna, T. Oční komplikace při onemocnění cukrovkou a diabetická retinopatie. Praha: Triangl, 2000, str. 4
[46] Růžičková, E. Glaukom. Praha: Maxdorf, 2006, str. 12
[47] tamtéž, str. 9
[48] tamtéž, str. 12
[49] Ludíková, L. Vzdělávání hluchoslepých I. Praha: Scientia, 2000, str. 13

Libuše Ludíková rozčleňuje hluchoslepé do pěti skupin dle stupně poškození: jsou to totálně hluchoslepé osoby, prakticky hluchoslepí, slabozrací neslyšící, nedoslýchaví nevidomí a slabozrací nedoslýchaví. Hluchoslepí se dále dělí také podle druhu komunikace, kterou využívají, a to na skupinu, která používá slovní formu řeči, dále skupinu, která využívá znakové řeči a na skupinu němých osob, která neovládá ani slovní řeč, ani znakovou. Jedná se např. o mentálně retardované hluchoslepé, děti s ranou hluchoslepotou, které se ještě nikde nevzdělávají, anebo dospělé, kteří se vzdělávat odmítají. [50]

[50] Ludíková, L. Vzdělávání hluchoslepých I. Praha: Scientia, 2000, str. 16-17

IX. Hardware a software pro nevidomé a slabozraké

Pro komunikaci a získávání informací mohou dnes nevidomí a slabozrací využívat řadu softwaru i hardwaru. Pojďme v krátkosti zmínit některé z těchto přístrojů a aplikací.

Program Bizon umožňuje čtení lidem se zbytky zraku. S jeho pomocí je možné číst nebo prohlížet silně zvětšené předlohy, které se předtím musejí naskenovat.

Program ZoomText umožňuje zvětšení obrazovky v prostředí Windows včetně internetu. Zvětšuje 2x až 16x, a to včetně menu, tlačítek, hlášek nebo titulů. Vybaven je výrazným zvětšeným kurzorem.

WinTalker a WinMonitor jsou hlasové výstupy. Čtou všechna tlačítka i chybová hlášení - to vše za pomoci hlasového syntetizátoru. Navolit lze pomocí nich také přečtení posledního slova či věty.

Program Recognita pracuje s technologií OCR (optické rozpoznávání znaků). Umožňuje snímat dokumenty pomocí skeneru a následně text převést do podoby, editovatelné počítačem - s textem je tedy možné dále pracovat.

Televizní lupa je zařízení pro běžné čtení a psaní. Přístroj se skládá z kamery, která snímá obraz pracovní plochy umístěné pod ní, a ve zvětšené podobě jej vysílá na speciální televizní přijímač.

Braillský řádek je speciální součást klávesnice, opatřená znaky Braillova písma. Lze s ní psát a zároveň i dokumenty číst.

X. Periodické e-ziny

Periodické e-ziny speciálně určené nevidomým a slabozrakým u nás zatím neexistují. Pomocí programu ZoomText je možné číst většinu e-zinů (možnost pro slabozraké), s pomocí hlasového výstupu WinTalker a WinMonitor i pro nevidomé. Podmínkou je přátelské rozhraní, tzv. Blind Friendly Web. Projekt Blind Friendly Webu vznikl ve Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých ČR v roce 2000. Od roku 2006 se na projektu podílí i dceřiná společnost SONS ČR - Tyflocentrum Brno. Projekt si klade za cíl průběžně mapovat stránky, zachycovat ty, které jsou pro zrakově postižené přístupné, a umisťovat je do katalogu Blind Friendly. Tvůrci projektu zároveň vytvořili a průběžně aktualizují metodické návrhy pro tvůrce webů tak, aby přístupných webů přibývalo.

Cíle se prozatím daří realizovat zejména v oblasti státní správy a samosprávy, veřejných služeb, jako jsou např. knihovny, a v neziskovém sektoru. Tvůrci projektu udělují nejpřístupnějším webům, resp. jejich webmasterům, značku Blind Friendly. Obsah Best Praktice - pravidel pro tvorbu přístupného webu viz příloha č. 5.

Ani některé ostatní časopisy v tištěné formě nejsou pro nevidomé nedosažitelné. Některé z nich - viz kapitola III. 2/ - si mohou nevidomí stáhnout z Knihovny digitálních dokumentů.

XI. Periodika v bodovém písmu nebo ve zvětšeném černotisku

V následujícím výčtu uvádím veškerá periodika na území ČR, o jejichž existenci jsem se dozvěděla. Vzhledem k jejich množství se podrobněji zastavím pouze u těch, která vydává Knihovna a tiskárna pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana v Praze (KTN) pro organizaci SONS.

1/ Vydávaná pro KTN

Záškolák - pro děti školního věku (4 čísla/rok)

Křesťanská orientace (12 čísel/rok)

Literární pohledy (4 čísla/rok)

Malý křížovkářský časopis (4 čísla/rok)

2/ Vydávaná pro SONS ČR

Pražský informátor (4 čísla/rok)

3/ Vydávaná pro redakci Zory – SONS ČR

Zora (24 čísel/rok)

Ema (12 čísel/rok)

Kontakty (10 čísel/rok)

Světluška (10 čísel/rok)

Hudebník (4 čísla/rok)

Svět, příroda a společnost (4 čísla/rok)

Koření (6 čísel/rok)

Telefonista (3 čísla/rok)

Pleteme malým (4 čísla/rok)

Aúroro (3 čísla/rok)

Masér (3 čísla/rok)

Šachista (3 čísla/rok)

První čtení (2 čísla/rok)

4/ Vydávaná pro LORM (společnost pro hluchoslepé)

Doteky (8 čísel/rok)

5/ Vydávaná pro LIBE (organizace Ligo Internacia de Blindaj Esperantistoj - Itálie) + KTN

Ligilo (10 čísel/rok)

XII. Periodika ve zvukové podobě

1/ Vydávaná pro redakci Zory – SONS ČR

Zora (24 čísel/rok)

Ema (12 čísel/rok)

Vstupte (4 čísla/rok)

Člověk a jeho pes (3 čísla/rok)

Masér (3 čísla/rok)

2/ Vydávaná pro nakladatelství Albatros, Courier

Lucie (12 čísel/rok)

Světlo (12 čísel/rok)

Monitor (12 čísel/rok)

Křesťanské obzory (12 čísel/rok)

National Geographic (12 čísel/rok)

3/ Vydávaná pro Český svaz pro postižené sportovce

Náš sport (4 čísla/rok)

4/ Vydávaná pro LORM (společnost pro hluchoslepé)

Doteky (4 čísla/rok)

XIII. Regionální periodika

Na území České republiky vycházejí také tři časopisy regionální povahy. První z nich nese název Hláska. Jedná se o místní zpravodaj města Opavy a je vydáván v Braillově písmu. Druhý je Brněnský zpravodaj. Je tištěný v Braillově písmu a vychází také na kazetách. Třetí je časopis Očko z Kyjova, vydávaný společností SONS, oblastní odbočkou Kyjov a tištěný Městskou knihovnou v Kyjově. Jedná se o neprodejný čtvrtletník. Existuje od dubna 2004, tiskne se ve zvětšeném černotisku v nákladu cca 200 výtisků. Pro 35 zájemců je upravován i do digitální podoby, pro dalších 35 nevidomých se načítá dobrovolníky na audio kazety. Pět výtisků se vyrábí také v bodovém písmu.

Zvukovou podobu má časopis Pohoda pojištěnce, který sice není regionálním plátkem z hlediska obsahu, ale regionálně je distribuován. Vydává jej Všeobecná zdravotní pojišťovna a Hasičská vzájemná pojišťovna a k dispozici je obyvatelům Uherského Hradiště.

XIV. Profily periodik vydávaných pro SONS ČR

1/ Ve zvětšeném černotisku

Ve zvětšeném černotisku vydává SONS ČR časopisy Zora a Ema. Zora se profiluje jako základní časopis. Obsahuje reportáže, zajímavosti z domova i ze světa a poradenské texty, např. ze sociální oblasti. Počet jeho předplatitelů na rok 2007 dosáhl 1000. Cena činí 120 Kč ročně, jedná se o měsíčník. Časopis Ema je periodikem pro ženy. Předplatitelů má 850. Stojí 80 Kč a je vydáván čtvrtletně.

2/ V bodovém písmu

V bodovém písmu vydává SONS ČR opět Zoru (390 předplatitelů, 72 Kč, 24 čísel ročně) a Emu (220 abonentů, 72 Kč, 12 čísel ročně). Časopis Kontakty je určený pro žáky 2. stupně základní školy. Vychází 10x ročně a má 80 předplatitelů. Předplatné stojí 40 Kč. Světluška je vydávána pro žáky 1. stupně ZŠ, má 75 předplatitelů, stojí 30 Kč a je vydávána taktéž 10x ročně. Hudebníka odebírají milovníci hudby (120 předplatitelů). Jedná se o čtvrtletník, který stojí 80 Kč. Svět, příroda a společnost je populárně-naučné periodikum se 160 předplatiteli. Vychází 6x ročně a stojí 120 Kč. Koření plní spíše zábavní funkci. Má 140 abonentů, stojí 140 Kč a vychází 6x do roka. Telefonista (30 předplatitelů) a Masér (90 předplatitelů) jsou profesními periodiky. Oba časopisy stojí 48 Kč a vycházejí 3x do roka. Pleteme malým a velkým je časopis určený pro pletařky (60 abonentů). Vydávaný je jako čtvrtletník a stojí 60 Kč. První čtení je periodikum pro méně zdatné čtenáře ražené obřádkovou technikou. Má 80 předplatitelů. Vychází pouze 2x do roka a stojí 46 Kč. Méně populární jsou Aúroro - esperantský časopis, a Šachista - časopis šachové teorie. Oba mají po 25 předplatitelích a vycházejí 3x ročně. Aúroro stojí 96 Kč, Šachista 66 Kč.

3/ Na magnetofonových kazetách

Na magnetofonových kazetách vydává SONS ČR opět Zoru (450 předplatitelů) a Emu (250 předplatitelů). Zora vychází 24x ročně a stojí 78 Kč. Ema za stejnou cenu vychází 12x ročně. Zvukovou podobu má i Masér (120 předplatitelů, 48 Kč, 3x do roka) a Aúroro (25 abonentů, 96 Kč, 3x ročně). Časopis Naše šance je se svými 530 posluchači ze zvukových periodik nejžádanější. Mapuje aktivity zdravotně postižených. Vychází jako měsíčník a stojí 39 Kč. Vstupte je sexuálně osvětový časopis se 180 posluchači. Jedná se o čtvrtletník za 180 Kč. Technická revue je, jak název napovídá, populárně-naučné periodikum. Odebírá ho 120

posluchačů. Vychází 6x do roka a stojí 120 Kč. Periodikum pro majitele slepeckých psů - Azor si přeplatilo 90 nevidomých. Stojí je 72 Kč a přichází čtvrtletně.

4/ Ve formátu MP3

Časopisy je možno získat i ve formátu MP3. CD komplet Zory, Naší šance, Emy, časopisu Vstupte, Technické revue, Maséra, Azora a Aúrora si předplatilo 60 lidí. Jedná se o měsíčník za 270 Kč. Internetový komplet stejných titulů dochází 30 předplatitelům a to průběžně, za 120 Kč. Samostatně časopis Aúroro dochází 3x do roka deseti odběratelům. Stojí 96 Kč.

5/ Na disketách

Další časopisy vydává SONS ČR na disketách. Digi Zoru komplet pro PC, obsahující Zoru, Emu, Světlušku, Kontakty, Hudebníka, Svět, přírodu a společnost, Koření, Telefonistu, Maséra, Aúroro a Disk (časopis po milovníky počítačů) si předplatilo 80 nevidomých. Stojí 270 Kč a přichází jim měsíčně.
Stejná periodika na disketě, tentokrát ovšem pro systém Eureka, docházejí deseti nevidomým. Cena i periodicita jsou stejné jako u kompletu pro PC. Samostatně časopis Disk odebírá 30 klientů pro PC a dalších 5 pro Eureku. Jedná se o měsíčník za 236 Kč.

6/ Formou elektronické pošty

Poslední možností, jak časopisy získat, je forma elektronické pošty. Digi Zora komplet pro PC (Zora, Ema, Kontakty, Světluška, Hudebník, Svět, příroda a společnost, Koření, Telefonista, Masér, Azor, Technická revue, Vstupte, Aúroro, Disk) přichází on-line 250 lidem. Periodicita je průběžná, komplet vyjde na 120 Kč. Stejná sestava titulů pro Eureku chodí 30 lidem. Cena i periodicita jsou shodné. Výhradně časopis Disk pro PC chodí 50 nevidomým, pro Eureku pak pěti nevidomým. Oba přicházejí průběžně a stojí 75 Kč.

Cena titulů je samozřejmě dotována. V případě časopisů na magnetofonových kazetách hraje při stanovování jejich ceny podstatnou roli také fakt, že se média do deseti dnů po obdržení zasílají organizaci zpět. Výjimku tvoří pouze časopis Aúroro. Diskety a média CD ROM si abonenti mohou ponechat.

XV. Žánry, obsah a celkové vyznění tří vybraných titulů

V následující kapitole se pokusím nastínit obsahovou náplň tří vybraným časopisů – Zory, Emy a regionálního časopisu Očko. Pokusím se zároveň přiblížit novinářské žánry, které časopisy využívají. Kapitolu doplním o svůj osobní názor na kvalitu textů po stránce stylistické i obsahové a celkové vyznění časopisů.

Při tomto malém rozboru jsem vycházela z nejčerstvějších mně dostupných výtisků.

V případě Zory to byla čísla 1., 2., 3., 4. a 5. z roku 2007, u Emy čísla 1. a 2. z roku 2007 a u Očka květnové a listopadové číslo roku 2006, tedy číslo 2. a 4/2006.

1/ Zora

Časopis Zora, celým názvem: Zora, časopis pro zrakově postižené, je měsíčníkem s přibližným počtem 70 stran. Jeho obálku (1., 2., 3. i 4. stranu obálky) tvoří velké barevné fotografie, které se vztahují k obsahu uvnitř čísla. Články v časopise jsou v některých případech doplněny velkými černobílými fotografiemi s popisky. Inzerce v titulu se nevyskytuje téměř žádná, pokud ano, jedná se o cca 1 inzerát na číslo se zaměřením na kompenzační pomůcky pro nevidomé a slabozraké (pokud nepočítáme loga obecně prospěšných společností a např. jejich právních a jiných poraden).

Kromě všeobecné, úvodní části, která obsahuje články s nejrůznějším zaměřením, se časopis skládá ze čtyř stálých rubrik. Rozvržené jsou tak, aby uspokojily zájmy většiny čtenářů. Jedná se o rubriky Věda a technika, Lékař a vy, Kultura a Sport.

Rubrika Věda a technika seznamuje čtenáře s nejčerstvějšími novinkami v tomto oboru. Jedná se jak o kompenzační pomůcky, tak o informace ze světa internetu. Časté jsou zprávy, informující o novém dopravním systému českých a moravských měst, doplněném např. mluvícími autobusy nebo infobuňkami. Z těch např. jmenujme zprávu z čísla 5/2007 „I v Litomyšli snáze" informující o mluvících infotabulích na autobusovém nádraží v Litomyšli nebo zprávu z čísla 3/2007 s názvem „Na Vysočinu pohodlněji". Ta pro změnu informuje čtenáře o novém vlakovém spoji z Pardubic do Havlíčkova Brodu, vybaveném akustickými majáčky a možností otevření dveří pomocí slepecké vysílačky. V čísle 5/2007 se dále objevila např. zpráva „Půjčovna KP", informující o nově otevřené půjčovně kompenzačních pomůcek. Článek „Stránky Poštovní spořitelny" ve stejném čísle zase upozorňoval na nový Blind Friendly Web této bankovní instituce.

Rubrika Lékař a vy si klade za cíl především informovat o nových trendech v léčení očních chorob a zodpovídat dotazy čtenářů. Zároveň obsahuje velmi často žánr story. Např. v čísle

5/2007 jsou to hned dva články tohoto typu. Text „Už zase může číst" vypráví o zdařilé operaci umělé rohovky a článek „Teď špatně vidí" kritizuje přístup polských katolíků, kteří zakázali Polce Alicji Tysiacové potrat, přestože podle prognózy lékařů ji po porodu čekalo oslepnutí. Další náplní této rubriky jsou jakési krátké naučné zprávy. V čísle 5/2007 je zastupují např. články „Co je zrakový klam" a „Zrak jako ostříž", popisující zrak ptáků. Rubrika Kultura obsahuje řadu pozvánek. Např. v čísle 5/2007 je to pozvánka na plzeňskou akci „Pohlaďte si mechorosty" nebo na Ornitologickou hmatací výstavu ptáků v Přerově. Na tomto místě je třeba zdůraznit humorný aspekt, který nepostrádá mnoho zpráv, včetně pozvánek. Např. v dovětku u této, z Přerova, se dočteme, že „výstava bude otevřena od května do června, případně dle houževnatosti exponátů až do září 2007" [51]. V podobně humorném stylu je psána i pozvánka na výstavu nevidomých fotografů v Jeruzalémě, v níž se zcela otevřeně a bez skrupulí charakterizují vystavená fota jako „často rozostřená, pořízená v téměř úplné tmě". [52] Humornou nadsázku nepostrádá ani článek „Asistovaný lov" z čísla 2/2007, který hovoří o aktivitě texaského senátora Edmunda Kuempela, který chce prosadit zákon, umožňující lovit běžnými střelnými zbraněmi zvěř i nevidomým.

Časté jsou také portréty, např v čísle 5/2007 je to portrét nevidomého učitele ZUŠ v článku s názvem „Kytara mu přináší radost". Článek „Noty Emila Macha" v čísle 3/2007 zase přibližuje osobnost profesora, který celý svůj život zasvětil přepisování černotiskových hudebnin do Braillské hudební notace. Číslo 2/2007 přináší pro změnu článek s názvem „Sochy jsou láska i bolest" o nevidomé slovenské sochařce Marianně Machalové. Závěrem rubriky nechybí ani informace o nových CD a televizních filmech se slepeckou tematikou. Sport přináší kromě běžného zpravodajství ze sportovních aktivit nevidomých a slabozrakých také pozvánky a v menší míře i portréty. V čísle 5/2007 je to portrét nevidomého horolezce s názvem „Hlubin se nebojím – nevidím je". Součástí rubriky je i pravidelná šachová koncovka s názvem „Černobílé problémy".

Z hlediska novinářských žánrů převládá v Zoře klasická zpráva, případně rozšířená zpráva. Příkladem takové rozšířené zprávy může být článek s názvem „Výročí muzea" z čísla 5/2007, který informuje o průběhu oslav výročí Slepeckého muzea v Brně. „Kapitoly ze sebeobslužnosti" z čísla 3/2007 zase seznamují čtenáře se systémy navlékačů jehel, rozmisťováním jídla na talíři dle ciferníku hodin anebo nalévání nápojů s pomocí zvukové sondy.

---

[51] Zora. 5/2007. Praha: SONS ČR, 2007, str. 38

[52] tamtéž, str. 32

Zprávy pocházejí jak z domova, tak ze světa – společným jmenovatelem je pouze jejich souvislost se zrakově postiženými. Příkladem "domácí zprávy" je např. ta z čísla 1/2007 („Mají šanci se ubránit"), informující o speciálních kurzech sebeobrany pro nevidomé. Ze zahraničních zpráv jmenujme např. text „Supermarket pro důchodce" z čísla 5/2007, který informuje o novém supermarketu firmy Kaiser´s v Berlíně, kde jsou nákupní vozíky vybaveny lupou a sedátkem, kdyby seniory přepadla únava. Dalším příkladem zahraniční zprávy může být text z čísla 1/2007 s názvem „Nevidomé modelky". Dějištěm této zprávy bylo město Ahmadábád v západní Indii.

Poměrně častým zjevem jsou tu i rozhovory psané buď klasickou metodou otázek a odpovědí, anebo jakési komentované rozhovory, které nejsou vedeny s určitou osobou – systém vytučněných otázek a odpovědí tu má jen za cíl čtenáře operativně a přehledně informovat o tématu. Příkladem klasického rozhovoru je třeba článek „Hbité prsty Emílie Kumherové" z čísla 5/2007. Text vychází z interview s vítězkou v soutěži psaní a čtení bodového písma, psaní na PC a na stroji.

Méně často se již vyskytuje žánr reportáže, např. v řísle 5/2007 je to reportáž s názvem „V roli postižených", kde se popisuje odpoledne, v němž si zastupitelé města Pardubic zahráli na nevidomé a zkusili si pohybovat se v prostoru bez použití zraku, jen s bílou slepeckou holí. Jiným příkladem je článek „Procházky v nové sezóně" ze stejného čísla, který popisuje výlet členů Oblastní odbočky SONS Sokolov. Tento typ reportáží je v Zoře poměrně častý – důvody jsou podle mého názoru minimálně dva: nevidomí se sami ozývají, aby se podělili o své zážitky z cest. Tyto reportáže jsou navíc zajímavé z hlediska zeměpisného, resp. vlastivědného poznávání naší země. Často jsou velmi nenásilnou formou doplněny o historické zajímavosti z navštívené lokality. Nejsou tedy jen jakýmisi zprávami z cest, ale poučnými texty a zároveň inspirací pro ty nevidomé, kteří se třeba na takové cesty bojí vyrazit.

Reportáže se nezaměřují ošem pouze na české kraje. Např. v čísle 2/2007 najdeme článek „Měsíc v Sankt Peterburgu" anebo „Večeře v temnotě". Druhý text reportážní formou uvádí čtenáře do unikátní atmosféry jedné moskevské restaurace, kde se stoluje potmě, a kde obsluhují nevidomí číšníci.

Tu a tam se vyskytuje také žánr portrétu, často umisťovaný na pozici editorialu. Např. v čísle 2/2007 je to portrét doc. Oldřicha Čálka, nevidomého psychologa. Text nese název „Být sám sebou".

Časopis těží ze své pozice odběru na bázi předplatného a zařazuje poměrně často seriály. Např. od prvního čísla letošního roku běží seriál „Asistenti, průvodci a přátelé", který se

formou žánru story, tedy příběhovou formou, snaží popsat asistenta – od okamžiku jeho nastoupení do domácnosti nevidomého, přes první zkušenosti s ním až po popsání jeho charakteru, života a také motivace, která ho přivedla k práci pro nevidomé.
Story, resp. autentické příběhy ze života nevidomých, jsou jedním z nejvíce zastoupených žánrů. Jejich autory jsou sami nevidomí, kteří se redakci svěří se svými zážitky. Takový je i článek „Marie Doležalová" z čísla 5/2007, který popisuje složitý „boj" 75leté hluchoslepé ženy s počítačem. Příběh končí pozitivně, žena, která do té doby komunikovala pouze prostřednictvím dotykové abecedy pro hluchoslepé, se díky počítači dostala k novým informacím a získala další přátele.
Nelze opomenout další poměně rozšířený žánr – pozvánky. Jedná se o krátké texty, které mají za cíl upozornit na akci, věnovanou nevidomým a slabozrakým, ať už je to zajímavá soutěž, společenské setkání anebo třeba haptická výstava. Příkladem je zpráva z čísla 5/2007 s názvem „Světová soutěž v záznamu textu". Závěr časopisu patří vždy křížovce.
Střed časopisu je pravidelně věnován katalogu nových titulů v bodovém písmu, zvukovým knihám včetně těch v MP3 formátu a nově vydávanému notovému materiálu.
Časopis vydává SONS ČR za podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, jeho šéfredaktorem je PhDr. Jiří Reichel, redaktorkami Dana Kudlová a Markéta Černá. Na tomto místě je ovšem důležité doplnit, že naprostá většina článků pochází z pera externích autorů – dopisovatelů, často i samotných čtenářů. Nezanedbatelná část je také převzata z jiných médií, často jsou jimi MF Dnes, ČTK, aktualne.cz nebo regionální tisk, např. Hradecké noviny. Některé texty jsou bez uvedení zdroje.
Časopis se celkově profiluje jako periodikum všeobecného charakteru se zaměřením jak na zpravodajství, tak na publicistiku. Forma psaní článků je nenáročná, lehce srozumitelná, a dává tak šanci porozumět textu i seniorům anebo lidem nižšího vzdělání a menšího společenského rozhledu.
Já osobně bych vyzdvihla především jeho pozitivitu – tedy optimismus, do jakého jsou články laděny. V řadě příspěvků je možné se setkat i s humorem, mnohdy i „černým". Mám na mysli především nadhled, s jakým se nevidomí autoři dokáží podívat na své postižení a namísto slz z něj vytěžit úsměv, často tak odzbrojující, že by ho nebyli schopni ani lidé vidoucí. Pro časopis je také typický jistý milý pohled na život a svět, což je skutečnost o to cennější a překvapivější, oč složitější to autoři článků na tomto světě mají.

2/ Ema

Časopis Ema – jinak pravidelná čtvrtletní příloha Zory, je určená pro zrakově postižené ženy. Celý název titulu zní: Ema, příloha časopisu Zora pro zrakově postižené ženy.
Titul obsahuje minimum pravidelných rubrik – jedná se o rubriku Z medicíny, zaměřenou na medicinské rady, Něco pro kuchyni, věnovanou receptům, a tzv. Hovornu. Ta obsahuje skrumáž textů, pro které je společné jediné – jedná se o příspěvky čtenářů. Zařadit by se daly do tří hlavních proudů: recepty čtenářů, dále rady čtenářů čtenářům (tzv. dobré rady pro domácnost, zdraví,...) a drobné čtenářské příběhy.
Zbytek titulu tvoří obsahově velice nesourodý celek, složený z poezie (ta má nejslabší zastoupení), nejrůznějších rad a populárně-naučných článků. Pro větší názornost uvádím několik titulů Emy číslo 1/2007: Pozor na omrzliny, Nepostradatelné vitaminy, Noční krém, Ponožky pro děti, Turistická obuv, Historie peněz v Česku, Co dokáže pomeranč a citron, Znáte dějiny cappuccina?, Koupelnové hlavolamy, atd. Ema číslo 2/2007 je obdobná: Průvodce Velikonocemi, Osteoartróza, Řízl ses? Přines med!, Jaké boty ke kalhotám, Pravidla bontonu, Jak kradou prefesionálové aneb Na co si dát pozor, Šetření energií – pár triků při každodenním vaření, Co musí mít dobrá matrace, Rady pro vaše květiny, Jak na nehody v kuchyni, atd.
Časopis vydává SONS ČR za přispění Ministerstva zdravotnictví ČR. Šéfredaktorem časopisu je opět PhDr. Jiří Reichel, přílohu redakčně připravuje Eva Reinvaldová.
Titul je z hlediska obsahu i formy snad ještě méně náročný, než Zora. Ani jemu ovšem nechybí jistá vlídnost ve výrazu článků a - podobně jako u Zory - i zpětná vazba v podobě příspěvků samotných čtenářů, resp. čtenářek.

3/ Očko

Čtvrtletník Očko je typickým regionálním zástupcem tisku pro zrakově postižené. Obsahově se totiž zaměřuje především na zpravodajství z akcí čistě lokálního charakteru.
Má přibližně 40 stran a celkem sedm pravidelných rubrik. Jsou to: Připravujeme, Nabízíme, Informujeme, Žije mezi námi, Stalo se, Společenská kronika a Ze sportu.
Rubrika Připravujeme má podobu určitého kalendáře všech akcí, kterých by se zrakově postižení mohli zúčastnit. V listopadovém čísle roku 2006 je to např. beseda s JUDr. Plichtovou, vedoucí sociálního odboru Hodonín, s pí Medusovou, manažerkou komunitního plánování města Hodonín, dále pozvánka na tvorbu keramiky, trénink paměti, šachy, vánoční besídku anebo schůzku turistů. V květnovém čísle ze stejného roku se odběratelé mohli

dozvědět o chystané besedě o léčivých bylinách anebo třeba o IV. Setkání zrakově postižených v Kyjově.

Rubrika Nabízíme má po změnu podobu katalogu, v němž časopis informuje o všech produktech, které by zrakově postižení mohli zakoupit. Z listopadového čísla zmiňme za všechny např. kalendáře pro zrakově postižené, brýlové obruby, kurz sebeobsluhy, službu osobní asistence anebo jazykový koutek se soutěží. V květnovém čísle se čtenáři mohli např. dozvědět to, že v místním Café Angel se jako v první Kyjovské restauraci nabízí jídelní lístek v Braillově písmu. Zajímavá byla i informace o plánovaném sjíždění řeky Moravy na raftech.

V oddělení s názvem Informujeme se nacházejí důležitá sdělení. V zmíněném listopadovém čísle je to např. rozsáhlý materiál ohledně zákona o sociálních službách. Další materiály jsou věnované slevám na telefonování a informacím o sbírce Bílá pastelka. V květnu se k zajímavým článkům řadily např. ten o přenositelnosti mobilních čísel, anebo o novele zákona o důchodovém pojištění, která ruší omezený přivýdělek k částečnému invalidnímu důchodu.

Rubrika Žije mezi námi přibližuje pravidelně formou rozhovoru významnou osobnost regionu. V listopadovém čísle roku 2006 to byl např. Jiří Nedvěd, předseda oblastní rady SONS. V květnu přineslo Očko portrét Viktora Hlaváče, místního keramika.

Jiný žánr než doposud zmíněné pozvánky, rozšířené zprávy a rozhovor nabízí rubrika Stalo se. Jedná se nejčastěji o reportáž, vycházející z dopisu čtenáře. V listopadovém čísle je to článek s názvem „Rekondice", popisující zážitky zrakově postižené Mirky Parchové, která se se svou labradorkou Nikolkou zúčastnila rekondičního pobytu. Na její zážitky navazují příspěvky dalších pěti korespondentů, kteří se rekvalifikace také zúčastnili. Další texty se v podobné formě týkají zážitků z kroužku keramiky na výletě, zavírání studánky Bezdynky, anebo výletu na letiště Kyjovského aeroklubu. V květnu se do této rubriky zařadil třeba příspěvek o první veřejné výstavě členů keramického kroužku odbočky SONS v Kyjově.

Další rubriku, kterou je Společenská kronika, asi není třeba zvlášť představovat. Obsahuje gratulace k životním jubilejím a kondolence.

Rubrika Ze sportu v listopadovém čísle 2006 je opět plná reportáží. Za všechny jmenujme článek s titulem „Chrlická žaba 2006", věnovaný sportovním hrám pro zrakově postižené. Zbytek rubriky je vedený formou klasických sportovních výsledkových listin. Obdobný obsah má tato rubrika v květnovém čísle. Reportáž je v tomto případě zaměřená na bowlingový turnaj ve Veselí nad Moravou. Kromě výsledkových listin je tu zařazena i rozšířená zpráva o simulované zvukové střelbě z pistole.

Očko je vydáváno pro vnitřní potřebu organizace SONS ČR, oblastní odbočky v Kyjově a je neprodejné. Redakční rada je složená z těchto osob: Hana Vrtková, Marie Gutová a Radmila Svobodová.

Články časopisu jsou velmi přehledně seřazeny do jednotlivých rubrik. Podobně jako tomu bylo u Zory, také tyto rubriky jsou plně vyhovující, co se jejich záběru týče. Své si v nich najdou jak milovníci sportu, tak ti, kteří se věnují jiným volnočasovým aktivitám, ti, které zajímá místní společenské dění, anebo ti, kdo se chtějí vyznat v nových právních předpisech. Jazyk je velmi srozumitelný, žánry dobře rozlišitelné. Články vhodně doplňují barevné fotografie.

XVI. Časopisy ve světě

V následujícím přehledu uvádím data založení zvukových oddělení při slepeckých knihovnách, vzniku slepeckých knihoven a časopisů pro nevidomé a slabozraké ve světě. V případě několika málo titulů se mi nepodařilo dohledat přesné datum jejich vzniku. Výčet pro přehlednost doplňuji situací u nás.

1/ Vznik zvukových oddělení při slepeckých knihovnách

1950 Švýcarsko

1954 SSSR (Kyjev) a tehdejší západní Německo (Marburk)

1955 tehdejší východní Německo (Lipsko) a Holandsko

1956 Velká Británie (Londýn), Bulharsko amatérsky, od roku 1960 profesionálně

1957 Island

1961 Slovensko (Levoča)

Situace v Čechách: U nás se první amatérské nahrávky objevily v roce 1959, fond založil Josef Smýkal. První profesionální nahrávky v pražském nahrávacím studiu vznikly v roce 1962.

2/ Vznik slepeckých knihoven

1868 Holandsko

1876 Anglie (Cambridge)

1882 Anglie (Londýn)

1886 Francie (Paříž)

1890 Rakousko (Vídeň)

1891 Holandsko (Amsterodam)

1892 Švédsko (Stockholm)

1894 Německo (Lipsko)

1900 Německo (Frankfurt n. M.)

1904 Německo (Hamburk)

1917 Německo (Marburk)

1920 Zemun (Srbsko)

1931 USA (Washington)

1946 Brazílie

1947 Sao Paolo (Brazílie)

1955 Slovensko (Levoča)

1955 Rusko (Moskva)

1984 Nigérie (Pacelli)

Situace v Čechách: U nás vzniká slepecká knihovna, založená K. E. Macanem, v roce 1923. Od roku 1933 začíná také pracovat oddělení slepecké knihovny při Pražské městské knihovně.

3/ Vznik časopisů pro nevidomé a slabozraké

1847 Moon (Anglie)

1880 Hodiny odpočinku (Německo)

1881 Progress (Anglie)

1883 Louis Braille (Francie)

1886 Ruský slepec (Petrohrad, Rusko)

1889 Přítel slepých (Srbsko)

Specializované:

1880 Hour Reporter (Concord, USA)

1888 Slepec doma (Berlín, Německo)

1888 Pro samostatné slepce (Drážďany, Německo)

1891 Playtime (zkratkopisně, Londýn, Anglie)

1893 Přítel slepých (Holandsko)

1894 Norsk Tidskrift for Hlince (Norsko)

1894 Weekly Summary (Anglie)

1895 Recreation (Anglie)

1898 Pro slepé (Petrohrad, Rusko)

1903 The New Beacon (Anglie)

1903 J. W. Klein (Vídeň, Rakousko)

1907 The Braillemail (Anglie)

1909 Braille Musical Magazine (Londýn, Anglie)

1910 Týden (Německo)

1915 The Teacher of the (Anglie)

1922 Tenji Osaka (Japonsko)

1922 The Moon Newspaper (Londýn, Anglie)

1924 Brailleova riznica (Srbsko)

1924 Přítel dětí (Německo)

1924 Naša žizň (Moskva, Rusko)

1924 Die Gegenwart (Německo)

1924 Ladič klavírů (Německo)

1926 Braillea zbor (Polsko)

1926 Revista Braillea (Rumunsko)

1927 Pro slepé radioamatéry (Anglie)

1928 Glas Nedužných (Chorvatsko)

1929 Sadba (Bulharsko)

1930 Finlands Blindorgan (Finsko)

1933 Handarsbejetbladet (Dánsko)

1935 Prizyv (Moskva, Rusko)

1936 Čtení pro slepé (Maďarsko)

1947 Die Gegenwart (NDR, nová edice)

1947 Pochodni (Polsko)

1949 Svět slepých (Maďarsko)

1954 Viata noua (Rumunsko)

1956 Přátelství (NDR)

1985 Japan Braille (Japonsko)

1987 Jitřní hvězda (Azerbájdžán)

4/ Periodika určená hluchoslepým

1931 Duha (Anglie)

1978 Transparent (Francie)

5/ Periodika v esperantu

1904 Esperanta ligilo (postupně vydávaný ve Francii, Švédsku a v Holandsku)

1922 La Kontakto (Holandsko)

1958 Pola stelo (Polsko)

1985 Esperanta fajrero (Bulharsko)

19?? La blinda esperantisto (Německo)

19?? Itala ligilo (Itálie)

19?? Amica vodo (Švýcarsko)

1990 Sunapero (Srbsko)

19?? Herolde el Austrio (Rakousko)

6/ Pro srovnání – první časopisy u nás

1917 Zora

1923 Aúroro

A/ Vzápětí začínají vycházet přílohy Zory:

1917 Notová příloha

1919 Válečný slepec

1920 Zpravodaj

1922 Poučná příloha

1925 Nevidomá hospodyně

1926 Hudebně teoretická příloha

1930 Nevidomý hudebník

1931 Naše beseda

1933 Slepecká korespondence

1938 Slovenský slepec (tištěn v Praze pro Slovensko)

1985 Zábavná příloha Zory

1989 Svět kolem nás

1990 Brněnský občasník

B/ Dále u nás vycházejí dětské časopisy:

1923 Přítel dětí (později přejmenovaný na Našim poupatům)

1924 Slovenský kútik (tištěný v Praze pro Slovensko)

1926 Besiedka (tištěný v Praze pro Slovensko)

1928 Pro naše nejmenší (v roce 1992 přejmenovaný na Světlušky a Záškolák)

1928 Na úsvite (v roce 1991 přejmenovaný na Kontakt)

1946 Naše svetlo (tištěný v Praze pro Slovensko)

1949 Středoškolák (později přejmenovaný na Náš svět)

1951 Naše ráno (tištěný v Praze pro Slovensko)

1951 Za svetlom (tištěný v Praze pro Slovensko)

1972 Junior

XVII. Průzkum

1/ Úvod

A/ Název: Knihovnické služby pro nevidomé a slabozraké se zvláštním zřetelem na periodika

B/ Cíl šetření: Porovnání knihovnických služeb pro nevidomé a slabozraké se zvláštním zřetelem na periodika (srovnání let komunistické éry a let demokracie) - v meziročním srovnání 1983-4 a 2003-4, charakteristika současného stavu (ke konci roku 2005) a nastínění dalšího vývoje.

C/ Oslovený vzorek: Vedoucí pracovníci zvukových oddělení (někdy přímo oddělení pro nevidomé a slabozraké) či ředitelé knihoven v ČR (výjimkou je jediná knihovna na Slovensku, v Bratislavě). Databáze byla získána v Knihovně a tiskárně pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana (KTN) v Praze. Jedná se o databázi všech knihoven, které s KTN spolupracují.

D/ Metodika: Dotazníkové šetření. První kontakt s respondenty se uskutečnil v březnu 2006 - byl telefonický a ověřoval vůli zúčastnit se průzkumu. Dne 31. března 2006 byly všechny subjekty kontaktovány prostřednictvím e-mailu a vybídnuty k vyplnění dotazníku. Výjimku tvořila pouze knihovna v Ústí nad Labem, která nevlastní PC. Dotazník tam byla tedy odeslán poštou. Další kontakt prostřednictvím e-mailu se uskutečnil 25. října 2006. Týkal se pouze subjektů, které do té doby neodpověděly, anebo poslaly neúplné či zmatečně vyplněné dotazníky. V případě několika knihoven došlo na telefonické upřesňování dat – údaje byly sice vyplněny, ale již na první pohled chybně. Poslední pokus, opět elektronickou cestou, se uskutečnil 14. prosince 2006, opět se týkal jen subjektů, které do té doby neodpověděly, anebo poslaly neúplná data. Přes tyto snahy 5 subjektů data nedodalo (v průzkumu sice figurují svým názvem, ale jednotlivé položky průzkumu zůstaly nevyplněné).

E/ Legenda: Je uvedena pod každou tabulkou. Kromě specifických znaků každé tabulky je zde uvedena i obecná legenda, která popisuje stav, kdy: knihovna neexistovala (= A), data nelze dohledat (= B) anebo data nebyla sdělena (= C). Znakem C jsou označeny i údaje, které byly sice sděleny, ovšem nesrozumitelně, nejednoznačně, a tudíž sporně.

V této souvislosti bych ráda doplnila, že získávání informací od knihoven bylo poměrně velkou zkouškou trpělivosti. S výjimkou několika málo knihoven se mi totiž potřebná data podařilo získat až na „poslední pokus". Často jsem také musela telefonickou cestou zpětně ověřovat některá „podezřele" vyhlížející data. Nesrovnalosti, které se daly zaregistrovat na první pohled, byly v naprosté většině případů způsobené přehlédnutím knihovníka, kdy např. namísto speciálního fondu pro nevidomé a slabozraké či počtu nevidomých a slabozrakých

čtenářů uvedl kompletní fond knihovny a počet všech čtenářů. Informace o tom, že mé dotazy se týkají pouze určité části fondu, čtenářů atd. jsem přitom jasně specifikovala hned v úvodu dotazníku a opakovala je pro jistotu u každé otázky. Podobu otázek jsem konzultovala s Mgr. Simonou Šlingerovou, která má v oboru knihovnictví vysokoškolské vzdělání. Otázky byly po poradě s ní zformulovány přesně tak, jak se dají v běžných knihovnických statistikách bezproblémově vyhledat. Dobu vyhledání a vypsání odpovědí odhadovala Mgr. Šlingerová na cca 20 minut.

Přesto dorazila řada dotazníků vyplněna částečně, některé se nevrátily vůbec. Častým jevem bylo také to, že knihovníci se rozhodli nesdělovat (a označit písmenem B legendy) i takové informace, které jsou dohledatelné a ze zákona sdělitelné. Mám na mysli např. rozpočty knihoven, které se dotují z veřejných financí, a jsou tudíž běžně uvolnitelné.

Ačkoli průzkum nebyl zcela kompletní, v dalších urgencích jsem nepokračovala, neboť se domnívám, že i negativní vzorek má jistou vypovídající hodnotu.

2. Vlastní průzkum

A/ Meziroční srovnání počtu periodik pro nevidomé a slabozraké v letech 1983 - 84 a 2003 - 04

Číslo	Město	PP 1983	PP 1984	PP 2003	PP 2004
1.	Bratislava	A	A	22	22
2.	Brno	16	16	20	20
3.	Bruntál				
4.	Břeclav	A	A	0	0
5.	Havířov	A	A	0	0
6.	Havlíčkův Brod	A	A	3	2
7.	Hradec Králové	A	A	C	C
8.	Cheb	A	A	0	0
9.	Chomutov	A	A	B	B
10.	Chrudim	0	0	0	0
11.	Jičín	0	0	0	0
12.	Jihlava	A	A	0	2
13.	Karlovy Vary	A	A	1	1
14.	Kladno	A	A	495	574
15.	Klatovy	A	A	0	0
16.	Kutná Hora	A	A	0	0
17.	Kyjov	A	A	11	11
18.	Mladá Boleslav	A	A	A	A
19.	Náměsť na Hané				
20.	Nový Jičín	A	A	A	0
21.	Opava	A	A	2	3
22.	Ostrava	1	1	1	1
23.	Pardubice	A	A	C	C
24.	Pečky	A	A	0	0
25.	Pelhřimov				
26.	Plzeň	0	0	0	0
27.	Poděbrady	A	A	C	C
28.	Polička	A	A	A	0
29.	Praha	C	C	C	C
30.	Prostějov	0	0	0	0

31.	Přerov	A	A	18	18
32.	Rokycany	0	0	0	0
33.	Rožnov pod Radhoštěm	A	A	1	1
34.	Rumburk				
35.	Sokolov	A	A	A	0
36.	Strakonice	A	A	0	0
37.	Svitavy	A	A	0	6
38.	Šumperk	0	0	0	0
39.	Trutnov	A	A	A	A
40.	Třebíč	A	A	2	2
41.	Turnov				
42.	Uherské Hradiště	0	0	0	0
43.	Ústí nad Labem	B	B	C	C
44.	Ústí nad Orlicí	A	A	886	1220
45.	Valašské Meziříčí	A	A	A	A
46.	Vsetín	A	A	C	C
47.	Vysoké Mýto	A	A	C	C
48.	Zlín				
49.	Znojmo	A	A	16	16
50.	Žďár nad Sázavou	A	A	2	2

Legenda:
PP 1983 = počty periodik pro nevidomé a slabozraké v daném roce

A = fond slepecké knihovny v daném roce neexistoval
B = data nejsou k dispozici
C = data nesdělena

B/ Meziroční srovnání rozpočtu knihoven na fond pro nevidomé a slabozraké v letech 1983 - 84 a 2003 - 04 a meziroční srovnání počtu nevidomých a slabozrakých čtenářů ve zmíněných letech

Číslo	Město	R 1983	R 1984	R 2003	R 2004	PČ 1983	PČ 1984	PČ 2003	PČ 2004
1.	Bratislava	A	A	C	C	A	A	197	155
2.	Brno	0	0	0	60 000	72	96	373	354
3.	Bruntál								
4.	Břeclav	A	A	53 000	39 400	A	A	20	23
5.	Havířov	A	A	20 000	20 000	A	A	24	24
6.	Havlíčkův Brod	A	A	115 000	118 000	A	A	73	82
7.	Hradec Králové	A	A	10 000	10 000	A	A	286	329
8.	Cheb	A	A	10 000	10 000	A	A	139	130
9.	Chomutov	A	A	16 800	19 200	A	A	15	20
10.	Chrudim	C	C	C	C	B	B	B	B
11.	Jičín	C	C	20 000	20 000	0	0	20	20
12.	Jihlava	A	A	50 000	50 000	A	A	43	44
13.	Karlovy Vary	A	A	40 000	40 000	A	A	43	45
14.	Kladno	A	A	10 000	10 000	A	A	28	51
15.	Klatovy	A	A	15 000	15 000	A	A	22	23
16.	Kutná Hora	A	A	C	C	A	A	8	8
17.	Kyjov	A	A	0	0	A	A	37	37
18.	Mladá Boleslav	A	A	40 000	26 000	A	A	B	20
19.	Náměšť na H.								
20.	Nový Jičín	A	A	A	21 000	A	A	A	13
21.	Opava	A	A	0	0	A	A	103	121
22.	Ostrava	0	0	0	0	174	195	204	169
23.	Pardubice	A	A	C	C	A	A	C	C

24.	Pečky	A	A	0	0	A	A	0	0
25.	Pelhřimov								
26.	Plzeň	5000	5000	15 000	15 000	C	C	C	C
27.	Poděbrady	A	A	B	B	A	A	44	55
28.	Polička	A	A	A	42 000	A	A	A	C
29.	Praha	C	C	C	C	C	C	C	C
30.	Prostějov	0	0	420	1980	0	0	0	30
31.	Přerov	A	A	27 300	13 740	A	A	21	21
32.	Rokycany	B	B	10 000	11 000	B	B	5	5
33.	Rožnov pod Radh.	A	A	B	B	B	B	B	B
34.	Rumburk								
35.	Sokolov	A	A	A	C	A	A	A	C
36.	Strakonice	A	A	0	0	A	A	175	180
37.	Svitavy	A	A	27 820	34 320	A	A	9	15
38.	Šumperk	0	0	30 660	16 565	0	0	22	20
39.	Trutnov	A	A	C	C	A	A	8	10
40.	Třebíč	A	A	20 000	20 000	A	A	69	67
41.	Turnov								
42.	Uh. Hradiště	C	C	C	C	C	C	C	C
43.	Ústí n. Labem	C	C	C	C	C	C	1592	1693
44.	Ústí n. Orlicí	A	A	20 000	20 000	A	A	14	23
45.	Val. Meziříčí	A	A	3840	1440	A	A	7	5
46.	Vsetín	A	A	40 000	40 000	A	A	39	39
47.	Vysoké Mýto	A	A	C	C	A	A	11	11
48.	Zlín								
49.	Znojmo	A	A	10 800	6600	A	A	5	6
50.	Žďár n. Sáz.	A	A	10 000	10 000	A	A	33	35

Legenda:
R 1983 = rozpočet za daný rok
PČ 1983 = počet nevidomých či slabozrakých čtenářů za daný rok

A = fond slepecké knihovny v daném roce neexistoval
B = data nejsou k dispozici
C = data nesdělena

C/ Stávající stav - počty časopisů a ostatní fond pro nevidomé a slabozraké (stav ke konci roku 2005)

Číslo	Město	Č CD	Č MK	Č BP	Č ZČ	K CD	K MK	K BP	K ZČ
1.	Bratislava	6	6	2	3	189	4155	10	65
2.	Brno	0	0	32	160	100	3940	200	25
3.	Bruntál								
4.	Břeclav	0	0	0	0	3	4084	0	0
5.	Havířov	0	0	0	0	257	707	0	2
6.	Havlíčkův Brod	0	0	1	1	35	1144	35	0
7.	Hradec Králové	0	0	0	0	0	2500	2	0
8.	Cheb	0	0	0	0	0	348	0	0
9.	Chomutov	B	B	B	B	0	188	2	0
10.	Chrudim	0	0	0	0	0	0	0	0
11.	Jičín	0	0	0	0	0	276	0	0
12.	Jihlava	0	0	3	2	8	956	2	0
13.	Karlovy Vary	0	0	0	1	41	1763	9	0
14.	Kladno	0	750	5	0	0	750	5	0
15.	Klatovy	0	0	0	0	C	559	0	0
16.	Kutná Hora	0	0	0	0	111	77	0	0
17.	Kyjov	0	2	7	2	C	C	C	C
18.	Mladá Boleslav	0	0	0	0	0	211	0	0
19.	Náměšť na H.								
20.	Nový Jičín	0	0	0	0	0	64	0	0
21.	Opava	0	0	1	0	381	1129	129	0
22.	Ostrava	0	0	4	2	0	3500	0	0
23.	Pardubice	0	0	0	C	0	720	0	0
24.	Pečky	0	0	0	0	0	32	0	0
25.	Pelhřimov								
26.	Plzeň	0	0	0	0	300	3600	0	0
27.	Poděbrady	0	289	0	0	C	C	C	C
28.	Polička	0	0	0	0	0	108	0	0
29.	Praha	C	C	C	0	C	C	C	C
30.	Prostějov	0	0	0	2	0	13	0	0

31.	Přerov	0	0	18	36	0	364	4	0
32.	Rokycany	0	0	0	0	60	190	0	0
33.	Rožnov p. R.	0	0	0	1	C	C	0	0
34.	Rumburk								
35.	Sokolov	0	0	0	0	15	253	0	0
36.	Strakonice	0	0	0	0	3	0	0	0
37.	Svitavy	0	4	0	2	9	651	0	0
38.	Šumperk	0	0	0	0	27	280	0	0
39.	Trutnov	0	0	0	0	0	140	0	0
40.	Třebíč	0	0	0	2	0	791	0	0
41.	Turnov								
42.	Uh. Hradiště	0	C	0	0	28	998	0	0
43.	Ústí n. Labem	C	C	C	C	0	3587	C	C
44.	Ústí n. Orlicí	0	1556	0	0	0	210	0	0
45.	Val. Meziříčí	0	0	0	0	1812	189	0	0
46.	Vsetín	148	5243	0	0	B	B	B	B
47.	Vysoké Mýto	0	0	0	1	0	113	0	0
48.	Zlín								
49.	Znojmo	0	0	0	96	3	294	0	0
50.	Žďár n. Sáz.	0	0	0	1	260	237	0	0

Legenda:
Č CD = počet časopisů pro nevidomé a slabozraké na CD
Č MK = počet časopisů pro nevidomé a slabozraké na magnetofonových kazetách
Č BP = počet časopisů pro nevidomé a slabozraké v Braillově písmu
Č ZČ = počet časopisů pro nevidomé a slabozraké ve zvětšeném černotisku

K CD = ostatní fond pro nevidomé (knihy, partitury) na CD (počty titulů)
K MK = ostatní fond pro nevidomé (knihy, partitury) na magnetofonových kazetách (počty titulů)
K BP = ostatní fond pro nevidomé (knihy, partitury) v Braillově písmu (počty titulů)
K ZČ = ostatní fond pro nevidomé (knihy, partitury) ve zvětšeném černotisku (počty titulů)

A = fond slepecké knihovny v daném roce neexistoval
B = data nejsou k dispozici
C = data nesdělena

D/ Tituly současných periodik pro nevidomé a slabozraké ve fondu knihoven (stav ke konci roku 2005)

Číslo	Město	CD	MK	BP	ZČ
1.	Bratislava	Mladost, Nový život, Rozhľady, Nádej, Vierka, Dotyky	100+1 ZZ, Člověk a jeho pes, Fakty a svet, Plus 7 dní, Rebeca, Slovenka	Za svetlom, Naše ráno	Ema, Nový život, Zora
2.	Brno	0	0	Brněnský občasník	Zora, Ema
3.	Bruntál				
4.	Břeclav	0	0	0	0
5.	Havířov	0	0	0	0
6.	Havlíčkův Brod	0	0	Záškolák	Zora
7.	Hradec Králové	0	0	0	0
8.	Cheb	0	0	0	0
9.	Chomutov	B	B	B	B
10.	Chrudim	0	0	0	0
11.	Jičín	0	0	0	0
12.	Jihlava	0	0	Malý křížovkář. časopis	Zora, Ema
13.	Karlovy Vary	0	0	0	Zora
14.	Kladno	C	C	C	C
15.	Klatovy	0	0	0	0
16.	Kutná Hora	0	0	0	0
17.	Kyjov	0	Zora, Naše šance	Zora, První čtení, Záškolák, Esperanto, Křesť. orient., Lit. pohledy, Malý křížovkář. časopis	Zora, Ema
18.	Mladá Boleslav	0	0	0	0
19.	Náměšť na Hané				

20.	Nový Jičín	0	0	0	0
21.	Opava	0	0	Hláska	0
22.	Ostrava	0	0	Hudebník, Svět přírody a společnost, První čtení, Zora	Zora, Ema
23.	Pardubice	0	0	0	Zora
24.	Pečky	0	0	0	0
25.	Pelhřimov				
26.	Plzeň	0	0	0	0
27.	Poděbrady	0	C	0	0
28.	Polička	0	0	0	0
29.	Praha	viz. kap. XI.	viz. kap. XI.	viz. kap. XI.	0
30.	Prostějov	0	0	0	Ema, Zora
31.	Přerov	0	0	B	Zora
32.	Rokycany	0	0	0	0
33.	Rožnov p. Radh.	0	0	0	Zora
34.	Rumburk				
35.	Sokolov	0	0	0	0
36.	Strakonice	0	0	0	0
37.	Svitavy	0	Zora, Ema, Naše šance, Člověk a jeho pes	0	Zora, Ema
38.	Šumperk	0	0	0	0
39.	Trutnov	0	0	0	0
40.	Třebíč	0	0	0	Zora, Ema
41.	Turnov				
42.	Uher. Hradiště	0	Pohoda pojištěnce	0	0
43.	Ústí n. Labem	C	C	C	Zora, Ema
44.	Ústí n. Orlicí	0	C	0	0
45.	Val. Meziříčí	0	0	0	0
46.	Vsetín	C	C	0	0
47.	Vysoké Mýto	0	0	0	Zora
48.	Zlín				

49.	Znojmo	0	0	0	Zora, Ema
50.	Žďár n. Sáz.	0	0	0	Zora

Legenda:
CD = název periodika pro nevidomé a slabozraké na CD
MK = název periodika pro nevidomé a slabozraké na magnetofonové kazetě
BP = název periodika pro nevidomé a slabozraké v Braillově písmu
ŽČ = název periodika pro nevidomé a slabozraké ve zvětšeném černotisku

A = fond slepecké knihovny v daném roce neexistoval
B = data nejsou k dispozici
C = data nesdělena

E/ Současná nabídka speciálních služeb pro nevidomé a slabozraké (roznášková služba, předčítání,...), přístup ke speciálně upravenému počítači a zpoplatnění služeb (stav ke konci roku 2005)

Číslo	Město	SS	UP	ZV
1.	Bratislava	načítání dobrovolníky, zvětšené kopírování černotisku, besedy, integrované akce pro děti, výstavy	2x - hlas. výstup Jaws, zvětšovač Magic, OCRC - skenerový prog., tel. lupa Voyager	C
2.	Brno	roznášková, přednášky, kulturní akce	2x - Bizon, ZoomText, ZoomView a skener, WinTalker, WinMonitor a skener	0
3.	Bruntál			
4.	Břeclav	exkurze, setkání nevidomých a slabozr. ve spolupráci s Tyfloservisem a Tyflocentrem Brno	0	60
5.	Havířov	roznášková, nabídka knih ve zvětš. černotisku	0	0
6.	Havlíčkův Brod	zásilková, besedy, internetová korespondenční soutěž INKOS, autorská čtení, hudební produkce	1x - ZommText, WinTalker, Bizon, tel. čtecí lupa	0
7.	Hradec Králové	zásilková, roznášková, výměnné soubory z KTN, Třebíče, Brna a Havl. Brodu	0	0
8.	Cheb	0	0	0
9.	Chomutov	přednášky	0	0
10.	Chrudim	0	0	0
11.	Jičín	spolupráce se SONS - exkurze, autorská čtení Literárního spolku	0	0
12.	Jihlava	zásilková, kulturní akce (Lit. střípky, haptická výstava přírodnin, program pro děti - Hele lidi	1x - ZoomText, DocReader, Bizon, WinTalker, Asistent, tel. lupa	0
13.	Karlovy Vary	rozvážková, zásilková, ukázky komp. pomůcek, zábavný program, setkávání	1x - ZoomText, Recognita Plus, Out Spoken	0

14.	Kladno	zásilková	1x - skener, hlas. výstup	0
15.	Klatovy	zásilková	1x - ZoomText	0
16.	Kutná Hora	roznášková, umístění obrazů pro zrak. postižené, výměnné soubory z KTN a Třebíče	1x - ZoomText a čtecí lupa	0
17.	Kyjov	zásilková, besedy, přednášky, koncerty nevidomých umělců, haptické výstavy, soutěž v Braillově písmu, tisk Očka, turistické vycházky	PC se zvětš. prog. a hlas. výstupem	0
18.	Mladá Boleslav	info o nových titulech ve zpravodaji SONS, seznamy ve zvětš. formě, kopie pro kurzy angličtiny	0	0
19.	Náměšť na Hané			
20.	Nový Jičín	přednášky, kulturní pořady	1x - HT Scaan, HT Reader, HT Zoom	0
21.	Opava	rozvážková, zásilková	3x lupa, Bizon a WinTalker, tiskárna Br. písma, skener se spec. fólií pro převod z Braillu	0
22.	Ostrava	roznášková, zásilková, přednášky, autorské či společné četby	0	C
23.	Pardubice	besedy, přednášky	1x	0
24.	Pečky	roznášková	0	0
25.	Pelhřimov			
26.	Plzeň	zásilková, konzultace, exkurze	1x - ZoomText, WinTalker	0
27.	Poděbrady	0	0	0
28.	Polička	dovážková	0	0
29.	Praha	rozvážková, roznášková, zásilková, osobní	0	C
30.	Prostějov	promítání filmů se spec. zvukovým komentářem	0	0

31.	Přerov	0	1x - OKO	0
32.	Rokycany	roznášková	0	0
33.	Rožnov p. Radh.	S-klub (klub slabozrakých) - tematické autorské pořady	1x - ZoomView, ZoomText, WinMonitor, OKO	C
34.	Rumburk			
35.	Sokolov	0	0	0
36.	Strakonice	zásilková, kulturní pořad	1x WinTalker a zvětš. programy	0
37.	Svitavy	rozvážková, roznášková	1x - ZoomText, Bizon, WinMonitor, sada Asistent	0
38.	Šumperk	čtení, besedy, výstava	1x - ZoomText	50
39.	Trutnov	zásilková	0	0
40.	Třebíč	zásilková, přednášky	1x - Bizon, ZoomText, Recognita, WinTalker	0
41.	Turnov			
42.	Uher. Hradiště	rozvážková, zásilková, promítání komentovaných filmů pro nevidomé	1x - ZoomText, Fine Reader, Bizon, kamerová zvětš. lupa	0
43.	Ústí nad Labem	0	čtecí lupa	0
44.	Ústí nad Orlicí	0	0	0
45.	Val. Meziříčí	roznášková	0	0
46.	Vsetín	besedy, přednášky, koncerty	PC s hlas.výstupem, Bizon, ZoomText, Recognita a tel. lupa	0
47.	Vysoké Mýto	putovní soubory z KTN	0	0
48.	Zlín			
49.	Znojmo	0	kamerová televizní lupa	0
50.	Žďár n. Sázavou	roznášková, zásilková, pravidelná setkávání pobočky SONS, výměnné soubory z KTN, knih. V Brně, Třebíči, Havlíčkově Brodě, komponované večery	1x - WinTalker	0

Legenda:
SS = speciální služby pro nevidomé a slabozraké (roznášková služba, předčítání,...)
UP = speciálně upravený počítač pro nevidomé a slabozraké
ZS = zpoplatnění výpůjčného (v Kč)

A = fond slepecké knihovny v daném roce neexistoval
B = data nejsou k dispozici
C = data nesdělena

F/ Moderní směr knihovnických služeb pro nevidomé a slabozraké

Součástí průzkumu byla i "netabulková" otázka po dalším směru knihovnických služeb pro zrakově postižené.

Odpovědi knihovníků by se daly shrnout do těchto bodů:

- více spolupracovat s organizacemi jako je SONS ČR, Tyflocentrum, s očními lékaři
- zabezpečit více financí - to znamená zajistit více možností přístupu k informacím
- vzhledem k tomu, že někteří čtenáři si ani nepřiznají, že se jich zrakové obtíže týkají, zajistit větší osvětu v médiích
- zabezpečit větší vůli vydavatelů dalších časopisů (např. časopisu National Geographic ve zvukové podobě) dodávat knihovnám periodika, např. formou povinného výtisku
- změnit právní normy tak, aby se část nákladu knih a periodik tiskla ve zvětšeném černotisku (jak je tomu někde v zahraničí). Tato úprava by ovšem vyžadovala od vydavatelů větší finanční vydání (větší spotřeba papíru, jiná vazba, atd.)
- zajistit, aby existovalo více uživatelsky přívětivých on-line katalogů, webovských stránek
- vybudovat bezbariérové přístupy - signální ozvučení budov, tras do knihoven
- vyhovět oběma skupinám - těm, kteří preferují z důvodu pohodlnosti a rychlosti zvukové nosiče, i těm, kteří raději sáhnou po textu v Braillu, protože si více vychutnají atmosféru čteného slova
- současná cena 60 Kč za jednu nahranou kazetu není vysoká, nízká kapacita tohoto média však neúměrně zvyšuje cenu kompletní nahrávky (průměr 450 Kč). Východiskem by tedy byl přechod na jiné médium (CD, DVD) i paměťové karty MP3 či WMA
- více elektronických zdrojů, sbírek digitálních dokumentů, archivů elektronického tisku, přístup i ke starým tiskům
- zvýšit počet knihovních prostorů umožňujících setkávání těchto komunit - vize knihovny jako klubu
- více seminářů pro knihovníky
- zajistit digitalizaci dokumentů a zavést možnost stahovat je přes internet
- zavést více hodin psychologie do knihovnických škol (zejména starší postižení potřebují, aby knihovník uměl mluvit, ale také uměl vyslechnout jejich názory, někdy stesky)
- větší propojení s ostatními knihovnami - zapůjčování souborů a společné pohotové načítání zejména novinových zpráv
- sledování potřeb zrakově postižených, např. formou anket.

3/ Interpretace průzkumu

A/ Z průzkumu jednoznačně vyplynulo, že naprostá většina slepeckých oddělení knihoven v letech 1983 - 84 vůbec neexistovala. To je informace skutečně tristní. V letech 2003 - 04 již lze pozorovat existenci jistého fondu (např. v Brně, Bratislavě, Kyjově, Přerově či Znojmě). Vždy se však jedná o desítky čísel. Výjimku tvoří pouze knihovny v Kladně a v Ústí nad Orlicí, kde se fond periodik pohybuje ve stovkách, v případě Ústí dokonce v tisících.

B/ Rozpočet za roky 1983-4 se ve většině knihoven rovnal nule, neboť knihovny v těchto letech neexistovaly. Stejně tak neexistovali čtenáři. V roce 2003 se průměrný roční rozpočet knihovny rovnal 25 651,7 Kč a o rok později 25 601,7 Kč (průměr ze všech došlých konkrétních dat).

Výjimečný rozpočet dostala pouze knihovna Havlíčkově Brodě (řády statisíců), naopak nejmenší knihovna v Prostějově (řády stovek Kč). Silně podprůměrný rozpočet obdržely ještě knihovny ve Valašském Meziříčí a ve Znojmě (v tisících Kč).

Nevidomých a slabozrakých čtenářů měla knihovna v roce 2003 průměrně 115,3, v následujícím roce jen o něco méně - 110,9 (opět průměr ze všech došlých konkrétních dat). Počty čtenářů se pohybují nejčastěji v desítkách či stovkách, výjimku tvoří pouze knihovna v Ústí nad Labem, která eviduje nevidomé a slabozraké čtenáře v řádech tisíců.

C/ Žádná z českých knihoven zatím neeviduje ve svém fondu periodikum pro nevidomé a slabozraké na CD. Periodiky na tomto médiu se může pochlubit pouze knihovna v Bratislavě. Knihovny obecně disponují nejčastěji periodiky na magnetofonových kazetách, méně často ve zvětšeném černotisku a nejméně pak v Braillově písmu (největší fond má knihovna v Brně a v Přerově).

Ostatní literaturu (učebnice, beletrii, partitury, encyklopedie,...) mají knihovny nejčastěji na kazetách, často také na CD. Menší počet této literatury se dá vypůjčit v Braillově písmu a nepatrný zlomek ve zvětšeném černotisku.

D/ Časopisy na CD se, jak již bylo uvedeno, ve fondech českých knihoven nenacházejí. Bratislavská knihovna má takových titulů hned 6. Z časopisů na magnetofonových kazetách odebírají knihovny nejčastěji Zoru, Emu a časopis Naše šance. V Braillově písmu je nejčastěji odebíraná Zora, následuje První čtení a na třetím místě shodně Malý křížovkářský časopis se Záškolákem. Ve zvětšeném černotisku figurují ve fondech knihoven pouze dva tituly - Zora a Ema.

E/ Nejčastějšími speciálními službami, které knihovny nevidomým a slabozrakým nabízejí, jsou roznášková, příp. rozvážková či zásilková služba. Časté jsou i přednášky a autorská a jiná čtení.

Specifické programy nabízí dlouhá řada knihoven: v Bratislavě je to načítání textů, v Havlíčkově Brodě organizace internetové korespondenční soutěže, v Jihlavě, Kutné Hoře a Kyjově haptické výstavy, v Kyjově navíc pořádání soutěže v Braillově písmu a tisk časopisu Očko, v Prostějově a Uherském Hradišti promítání speciálních filmů se zvukovým komentářem a v Rožnově pod Radhoštěm podpora S-klubu (Klubu slabozrakých).

Naprostá většina knihoven vlastní pouze jedno PC se speciálním softwarem a hardwarem pro zrakově postižené. Nejčastějšími aplikacemi jsou Bizon, ZoomText, WinTalker, skener a čtecí lupa. Z hlediska vybavenosti se od ostatních vzdálila nejvíce knihovna v Opavě, která disponuje také skenerem se speciální fólií pro převod z Braillu a tiskárnou Braillova písma.

Služby jsou v naprosté většině knihoven zdarma, výjimku tvoří pouze Břeclav a Šumperk, kde se poplatky pohybují v řádech desítek Kč.

4/ Závěry průzkumu

Průzkum ukázal, že éra komunismu knihovnickým službám pro zrakově postižené příliš nepřála. Na vině tu nebyly překážky technické, např. absence moderních nosičů jako magnetofonových kazet či CD. Knihovny se v té době nevybavovaly ani dávno existujícími Braillskými tisky nebo zvětšeným černotiskem. Otázkou zůstává, v čem tkví příčina takového stavu - zda v nedostatku financí, nebo v nedostatku zájmu o postižené.

Ani stávající situace není ideální. Knihovny získávají prostředky často spíše ze sponzorských darů než z veřejných rozpočtů a vzhledem k cenám zvukových nosičů musejí nakupovat s rozmyslem.

Z časopisů se u nás vyskytují výlučně české tituly, a i ty v poměrně omezené míře. Podstatně vyšší je nabídka neperiodických tiskovin, např. beletrie či učebnic.

Knihovny se průběžně snaží doplnit své služby potřebným technickým vybavením a v neposlední řadě nabídnout řadu jiných služeb pro zrakově postižené. Chvályhodné je, že tak činí bez vládních nařízení a většinou zcela zdarma.

Vizi budoucnosti spojují knihovníci povětšinou s větší měrou digitalizace, osvěty v médiích a nezbytným finančním zázemím.

XVIII. Závěry

První české tiskárny Braillova bodového písma u nás vznikaly na konci 19. století, na první časopis v tomto reliéfním písmu si však čtenáři museli počkat až do roku 1917. Byla jím Zora, založená českým nevidomým tyflopedem Karlem Emanuelem Macanem a vycházející od té doby nepřetržitě až do dnešních dní. V současné době se na její tvorbě redakčně podílejí pracovníci Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR, tisknuta je Knihovnou a tiskárnou K. E. Macana v Praze. Kromě bodového písma vychází i ve zvětšeném černotisku, na magnetofonových kazetách, na CD-romech, na disketách a čtenářům je rozesílána i elektronicky.

Ve stejné tiskárně se produkují i další desítky časopisů pro nevidomé a slabozraké, titulů je konkrétně 28. Na území České republiky lze zaregistrovat také čtyři další periodika regionální povahy, a to v Brně, Opavě, Uherském Hradišti a Kyjově.

Časopis Zora, celým názvem: Zora, časopis pro zrakově postižené, je měsíčníkem s přibližným počtem 70 stran. Kromě úvodní části, která obsahuje články s nejrůznějším zaměřením, se časopis skládá ze čtyř stálých rubrik. Rozvržené jsou tak, aby uspokojily zájmy většiny čtenářů časopisu. Jedná se o rubriky Věda a technika, Lékař a vy, Kultura a Sport. Časopis se celkově profiluje jako periodikum všeobecného záběru, se zaměřením jak na zpravodajství, tak publicistiku. Forma psaní článků je lehce srozumitelná, s minimem cizích slov a složitých větných konstrukcí. Časopis se tak přibližuje i seniorům anebo lidem nižšího vzdělání.

Časopis Ema – jinak pravidelná čtvrtletní příloha Zory, je určená pro zrakově postižené ženy. Celý název titulu zní: Ema, příloha časopisu Zora pro zrakově postižené ženy.

Titul obsahuje minimum pravidelných rubrik – jedná se o rubriky: Z medicíny, Něco pro kuchyni a Hovornu. Titul je z hlediska obsahu i formy ještě méně náročný, než Zora. Podobně, jako je tomu u Zory, mu ovšem nechybí jistý pozitivní přístup ve vyznění článků i zpětná vazba v podobě příspěvků samotných čtenářů.

Čtvrtletník Očko je typickým regionálním periodikem pro zrakově postižené - obsahově se zaměřuje především na zpravodajství z akcí lokálního charakteru. Má cca 40 stran a sedm pravidelných rubrik. Jsou to: Připravujeme, Nabízíme, Informujeme, Žije mezi námi, Stalo se, Společenská kronika a Ze sportu. Stejně, jako je tomu u Zory, také tyto rubriky jsou plně vyhovující, co se svého záběru týče.

Nabídku časopisů pro nevidomé a slabozraké rozšiřuje fond Knihovny digitálních dokumentů v Praze, kde si mohou zrakově postižení stáhnout před webové rozhraní časopisy běžné nabídky.

E-ziny pouze pro zrakově postižené u nás zatím neexistují, díky speciálním softwarovým programům WinTalker, WinMonitor a ZoomText jim jsou ovšem přístupné všechny tzv. Blind Friendly webovské stránky.

První zvukové oddělení při slepecké knihovně bylo založena roku 1950 ve Švýcarsku. U nás se první amatérské nahrávky začaly evidovat roku 1959, v roce 1962 vznikly první profesionální. První slepecká knihovna byla založena roku 1868 v Holandsku. U nás vznikla roku 1923. Prvním časopisem pro nevidomé byl anglický Moon, založený roku 1847. Naše první periodikum pro nevidomé vzniklo v roce 1917 - byla to již zmíněná Zora.

Historie vzniku slepeckých písem se datuje do starověku. První pokusy byly učiněny v 18. století na bázi reliéfní latinky. Autorem jedné z těchto forem byl Francouz Valentin Haüy, zakladatel pařížského ústavu pro nevidomé. Na jeho tvorbu navázal počátkem 19. století Johann Wilhelm Klein, zakladatel ústavu pro nevidomé ve Vídni, s vynálezem své propichované latinky. Velmi významný byl počin francouzského dělostřeleckého důstojníka Nicolase Marie Charlese Barbiera de la Serra, který na počátku 19. století vymyslel dvanáctibodové reliéfní písmo. Jednalo se o systém fonetických znaků ve francouzštině a užíváno mělo být především za ztížených optických podmínek v bojích. Odtud byl jen krok k vynálezu tehdy 16letého Louise Brailla - šestibodového plně kulturního písma z roku 1825, které se užívá do současnosti. Adaptaci na Braillův systém provedli u nás především dva tyflopedi - J. Schwarz a J. Malý ve 20. letech 20. století.

Kromě již zmíněných osobností K. E. Macana a L. Brailla se o vzestup tyflopedie a tyflografiky zasloužil český vynálezce Milan Hudeček, který v roce 1986 zkonstruoval první elektronické zařízení pro nevidomé s hlasovým výstupem - Eureku - a zavedl jeho sériovou výrobu. Současným šéfredaktorem našeho nejrozšířenějšího časopisu pro nevidomé a slabozraké – Zory - je již od roku 1982 PhDr. Jiří Reichel.

Svým uměním i vynálezy obohatilo svět mnoho významných nevidomých či slabozrakých osobností od Homéra, Johna Miltona, Nielse Gustava Daléna, Jamese Joyce až k Jaroslavu Ježkovi, Ray Charlesovi nebo Andrea Bocellimu.

Svět je vizuocentrický, až 90 % všech informací přijímáme právě zrakem. Nejčastějšími příčinami slepoty jsou v uvedeném pořadí: senilní makulární degenerace, diabetická retinopatie a glaukom.

Průzkum, uskutečněný ve 48 knihovnách v Čechách, jedné na Slovensku a v ústřední Knihovně a tiskárně pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana prokázal, že v totalitní éře (sledovány byly roky 1983-84) většina slepeckých fondů neexistovala. V současné době je nabídka již pestřejší. Z časopisů na magnetofonových kazetách odebírají knihovny nejčastěji Zoru, Emu a časopis Naše šance. V Braillově písmu nabízejí čtenářům nejvíce Zoru, následuje První čtení a na třetím místě shodně Malý křížovkářský časopis se Záškolákem. Ve zvětšeném černotisku figurují ve fondech knihoven pouze dva tituly - Zora a Ema. K běžným výpůjčkám přiřazují knihovny často doplňkové služby, nejčastěji roznáškové a rozvážkové. Časté jsou i přednášky a autorská a jiná čtení. Ve většině knihoven jsou nevidomým a slabozrakých k dispozici speciálně upravené PC. Knihovnické služby jsou pro tyto čtenáře v drtivé většině případů zdarma. Budoucnost spojují knihovníci nejčastěji s větším přísunem peněz na rozšíření fondu a změnou nosičů směrem k digitálním.

Jako naprosto ideální se jeví elektronický přenos dat mezi knihovnickým PC a speciálním PC nevidomého. Postiženému by pak odpadla mnohdy stresující cesta městským provozem do knihovny. Digitalizace, rychlost a pohodlí ale nejsou všechno. Na straně druhé by podle mého názoru měli existovat "živí" knihovníci - lidé s potřebným vzděláním, kteří budou umět nevidomého čtenáře nejen správně navigovat k hledané literatuře, ale také ho vyslechnout a potěšit v jeho nelehkém životě. "Nejprve pochopení a útěcha, pak teprve rozvoj a vzdělávání," napsala v "netabulkové", poslední části průzkumu jedna knihovnice. Nevymyslím sofistikovanější závěr.

Schlussfolgerungen

Die ersten böhmischen Buchdruckereien der Braillpunktschrift entstanden bei uns Ende des 19. Jahrhunderts, auf die erste Zeitschrift in dieser Reliefschrift mu3ten die Leser jedoch bis zum Jahre 1917 warten. Die erste Zeitschrift hie3 Zora, die von dem tschechischen blinden Tyfloped K. E. Macan gegründet wurde, die bis heute ununterbrochen herausgegeben wird. In heutiger Zeit beteiligen sich an ihrem Schaffen die Angestellten der Vereinten Organisation der Blinden und der Schwachsichtigen der Tschechischen Republik, gedruckt ist diese Zeitschrift durch die Bibliothek und die Druckerei von K. E. Macan in Prag. Au3er der Punktschrift erscheint diese Zeitschrift auch in dem vergrösserten Schwarzdruck auf den Tonbandkasetten, den CD-ROMS, Disketten und für die Leser wird auch elektronisch gesendet.

In derselben Druckerei werden auch andere Reihen der Zeitschriften für Blinde und Schwachsichtige gedruckt, die Zahl der Titel ist 28. Auf dem Gebiet der Tschechischen Republik kann man auch 4 weitere regionale Periodikzeitchriften registrieren, und zwar in Brno, Opava, Uherské Hradiště und Kyjov.

Das Angebot an Zeitschriften für Blinde und Schwachsichtige verbreitet der Fonds der Bibliothek für Digitaldokumente in Prag, wo die Gesichtsbehinderten mittels Webseite die Zeitschriften im üblichen Angebot ziehen können.

Internetjournale nur für Gesichtsbehinderte existieren bei uns noch nicht, dank der Speziallsoftwareprogramme Wintalker, WinMonitor und ZoomText sind für sie alle sogenannten Blind Friendly Webseiten zugänglich.

Die erste Klangabteilung bei der Bibliothek für die Blinden wurde im Jahre 1950 in der Schweiz gegründet. Bei uns begann man die ersten Amateuraufnahmen im Jahre 1959 in Evidenz zu führen, im Jahr 1962 entstanden die ersten professionallen Aufnahmen. Die erste Bibliothek für die Blinden enstand im Jahre 1868 in den Niederlanden, bei uns im Jahre 1923. Die erste Zeitschrift für die Blinden war die englische Moon, gegründet im Jahre 1847. Unser erstes Periodikum für Blinde entstand im Jahre 1917, es war schon die obengenannte Zora.

Die Geschichte der Entstehung der Blindschriften existiert seit dem Altertum. Die ersten Versuche wurden im 18. Jahrhundert auf der Basis der Relieflatineschrift gemacht. Autor von einer dieser Formen war der Franzose Valentin Haüy, Begründer der Pariser Anstalt für die Blinden. Auf sein Schaffen knüpfte Anfangs des 19. Jahrhunderts Johann Wilhelm Klein an, der Begründer der Anstalt für die Blinden in Wien mit der Enfindung der Durchlochten Lateinschrift. Sehr bedeutend war die Erfindung des Französischen Offiziers Nicolas Marie Charles Barbier de la Serre, der Anfangs des 19. Jahrhunderts die Zwölfpunktreliefschrift

ausdachte. Darauf knüpfte der damals 16-jährige Louis Braille an - mit der Erfindung der Sechspunktschrift aus dem Jahre 1825, die man bis in die Gegenwart verwendet.
Au3er der obengenannten Persönlichkeiten K. E. Macan a L. Braille verdiente sich um den Aufstieg der Tyflopedie und der Tyflographie der tschechische Erfinder Milan Hudeček, mit der ersten Konstruktion der elektronischen Anlage für die Blinden mit dem Stimmenausgang. Durch ihre Kunst und Erfindungen bereicherten die Welt viele bedeutende Blinde oder Schwachsichtige Persönlichkeiten von Homér, John Milton, Niels Gustav Dalén, James Joyce bis zu Jaroslav Ježek, Ray Charles oder Andrea Bocelli.
Die Welt ist vizuoorientiert, bis 90 % aller Informationen nehmen wir durch den Gesichtssinn an. Die häufigsten Ursachen der Blinheit sind der Reihe nach: senille Makulardegeneration, diabëtische Retinopatie und Glaukom.
Die verwirklichte Erkundung in 50 Bibliotheken zeigte, da3 in der Zeit der Totalität (untersucht waren die Jahren 1983-84) die meisten Blindefonds nicht existierten. Gegenwärtig ist das Angebot schon bunter. Von den Zeitschriften auf den Tonbandkasetten abonieren die Bibliotheken am öftesten die Zeitschriften Zora, Ema und Unsere Chance. In der Brailleschrift bietet man den Lesern am meisten die Zeitschrift Zora an, dann folgen Das erste Lesen, Kreuzworträtseljournal mit Schuleschwänzer. In dem vergrö3erten Schwarzdruck gibt es in den Fonds der Bibliotheken nur 2 Tittel: Zora und Ema. In den meisten Bibliotheken stehen den Blinden und den Schwachsichtigen zur Verfügung spezielle PCs. Die Dienstleistungen sind für diese Leser meistens geldlos. Die Zukunft sehen die Bibliothekare meistens in grö3eren Goldsummen auf die Verbreitung des Fonds und in der Veränderung der Träger zu digitallen.
Als Ideal scheint die elektronische Datenübertragung zwischen dem Bibliothek PC und dem PC des Blinden. Die Digitalisation, Geschwindichkeit und Bequemlichkeit sind nicht allmächtig. Nach meiner Ansicht sollten die "lebendigen" Bibliothekare existieren - die Menschen mit der entsprechenden Ausbildung, die dem Blinden Leser die gesuchte Literatur weisen können, aber die auch bereitwillig sind den Leser in seinem nicht leichten Leben erfreuen werden.

Použitá literatura

Bohata, O., Šarbach, Z. 70 let českého slepeckého tisku. Praha: Svaz invalidů v ČSR, 1988

Brücke zur Welt. 25 Jahres Deutsches Taubblindenwerk. Hannover: Deutsches Taubblindenwerk, 1992

Bürklen, K. Blindenpsychologie. Wien: 1925

Čálek, O. Raný vývoj dítěte nevidomého od narození. Praha: Univerzita Karlova, 1984

Čálek, O., Holubář, Z., Cerha, J. Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991

Doskočil, J. Naše slepecké tiskárny. Praha: V. Reis - 1938

Dudr, V., Lněnička, P. Metodické poznámky k vytváření podmínek pro samostatný a bezpečný pohyb nevidomých a slabozrakých lidí. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR, 1999

Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia, odborná konference s mezinárodní účastí, CD ROM 1 – 2, 21. – 23. 9. 2001, HK, ČR, Katedra speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové & Tyfloservis, o.p.s.

Freeman, P. The Deaf-Blind Baby. London: William Heinemann Medical Books, 1985

Gilman A. E. Handicap and cognition: visual deprivation and the rate of motor development, New outlook for the blind, Vol. 67, No. 7, September 1973

Hycl, J. Oftalmologie - minimum pro praxi. Praha: Triton, 1999

Jesenský, J. Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988

Jesenský, J. Přehled systému komprehenzivní tyflopedie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002

Jesenský, J. a kol. Zdravotně postižení, programy pro 21. Století. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003

Krchňák, R. Nevidomí známí neznámí. Praha: Achát, Společnost nevidomých a slabozrakých ČR, 1992

Kuchynka, P. a kol. Trendy současné oftalmologie. Praha: Galén, 2000

Květoňová – Švecová, L., Oftalmopedie. Brno: Paido, 1998

Litvak, A. G. Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979

Ludíková, L., Souralová, E. Hluchoslepí mezi námi. Olomouc: Katedra speciální pedagogiky PdF UP, 1993

Ludíková, L. Vzdělávání hluchoslepých I.,Praha: Scientia, 2000

Nielsenová, L. Učení zrakově postižených dětí v raném věku,Praha: ISV nakladatelství, 1998

Novák, J. Využití výpočetní techniky pro zdravotně postižené. Brno: Paido, 1997

Otázky péče o osoby se zbytky zraku. Sborník referátů z mezinárodní konference. Praha: Federální výbor svazu invalidů, 1982

Pešatová, I. Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na tyflopedii II. díl, Praha: 2000

Růžičková, E. Glaukom. Praha: Maxdorf, 2006

Smýkal, J. Pohled do dějin českého slepeckého písma. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994

Smýkal, J. Pohled do dějin slepeckých spolků. Brno: Slepecké muzeum SONS v Brně, Knižnice Slepeckého muzea v Brně – 8, 2000

Smýkal, J. Tyflopedický lexikon jmenný. Brno: Slepecké muzeum v Brně, 1998

Sosna, T. Oční komplikace při onemocnění cukrovkou a diabetická retinopatie. Praha: Triangl, 2000

Sovák, M.: Defektologie obecná. Praha: 1955

Stanovy Zemského spolku pro výchovu a opatřování slepých v království Českém, Praha: Knihtiskárna dr. Ed. Grégr a syn, 1909

Svoboda, J. Význam a vývoj českého slepeckého tisku. Praha: Český slepecký tisk, 1925

Šarbach, Z. 80 let časopisu pro nevidomé Zora, Praha: SONS, 1997

Villey, P. Pedagogika slepců s tabulkou Brailleova písma a bibliografickým dodatkem. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1939

Villey, P. Svět slepých s tabulkou Brailleova písma a bibliografickým dodatkem. Praha: Školní nakladatelství v Praze, 1940

Výroční zpráva Tyfloservis 2001. Praha: Tyfloservis, 2002

Výroční zpráva Tyfloservis 2002. Praha: Tyfloservis, 2003

Výroční zpráva Tyfloservis 2003. Praha: Tyfloservis, 2004

Výroční zpráva Tyfloservis 2004. Praha: Tyfloservis, 2005

Výroční zpráva Tyfloservis 2005. Praha: Tyfloservis, 2006

Wyman, R. Multiply Handicapped Children. London: 1986

Zvolovský, P. a kol. Obecná psychiatrie. Praha: Unitisk, 1996

Použité časopisy

Aúroro. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Azor. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Disk. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Ema. 1. a 2/2007. Praha: KTN, 2007

Hláska. 1/2007. Opava: Město Opava, 2007

Hudebník. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Kontakty. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Koření. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Masér. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Naše šance. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Očko. 2. a 4/2006. Kyjov: Městská knihovna Kyjov, 2006

Pleteme malým a velkým. 1/2007. Praha: KTN, 2007

První čtení. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Světluška. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Svět, příroda a společnost. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Šachista. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Telefonista. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Technická revue. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Vstupte. 1/2007. Praha: KTN, 2007

Zora. 1/1917. Praha: Odbor pro slepecký tisk český, 1917.

Zora. 1., 2., 3., 4. a 5/2007. Praha: KTN, 2007

Přílohy

Příloha č. 1

Prevalence a počet dětí se zrakovou ostrostí nižší než 3/60 v roce 1992:

Kontinent	Předpokl. počet dětí (v mil.)	Prevalence slepoty (na 1000 dětí, v %)	Předpokl. počet slepých dětí (v tis.)
Evropa	240	0,3	72
Latin. Am.	130	0,6	78
Asie	1200	0,9	1080
Afrika	240	1,1	264
Celkem			1494

Pramen: Světová zdravotnická organizace

Příloha č. 2

Tabulka věkového zastoupení klientů Tyfloservisu v roce 2003 (v %):

Věková skupina	Počet klientů (v %)
do 19 let	21
20 - 29 let	12
30 - 39 let	11
40 - 49 let	11
50 - 59 let	14
60 - 69 let	12

70 - 79 let	11
80 - 89 let	7
90 - 100 let	1

Pramen: Výroční zpráva Tyfloservisu 2003, str. 6

Příloha č. 3

Věkové zastoupení klientů v sociálně rehabilitačních kurzechTyfloservisu v roce 2004 (v %):

Věková skupina	Počet klientů (v %)
do 19 let	18
20 - 29 let	18
30 - 39 let	11
40 - 49 let	12
50 - 59 let	14
60 - 69 let	9
70 - 79 let	10
80 - 89 let	7
90 - 100 let	1

Pramen: Výroční zpráva Tyfloservisu 2004, str. 6

Příloha č. 4

Historie a současnost Tyfloservisu

Myšlenka vybudování profesionálního systému terénní a ambulantní sociální rehabilitace dospělých nevidomých. Od 60 let minulého století tu byla tradice krátkodobých víceméně svépomocných psychorehabilitačních pobytů později osleplých. Systematičtěji se pobytovou rehabilitací začalo zabývat až Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých v Levoči založené v roce 1977. Zájemci o takovou činnost byli školeni a působili od počátku 80. let v rámci tehdejšího Svazu invalidů. Základním teoretickým podkladem práce dobrovolníků a později i při koncipování Tyfloservisu bylo rozsáhlé dílo prof. Jána Jesenského. Zabýval se

nejen teorií rehabilitace, ale i jejím organizačním zajištěním a uvedením do praxe. Další osobnosti, které stály u rodu Tyfloservisu byli nevidomí dr. Zdeněk Šarbach, psycholog dr. Oldřich Čálek a Mgr. Jaroslava Jesenská. Konkrétní podnětem pro zpracování projektu Tyfloservis byla výzva představitele České unie nevidomých a slabozrakých – nevidomého právníka dr. Přemysla Donáta. Projekt zpracoval dr. Josef Cerha. Během několika prvních let byla zřízena síť 12 oblastních ambulantních středisek tak, aby regiony jejich působnosti pokrývaly celé území ČR. Projekt byl realizován občanským sdružením Česká unie nevidomých a slabozrakých (1991 – 95), občanským sdružením Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (1996 – 2000), která vznikla sloučením České unie nevidomých a slabozrakých a dalšího občanského sdružení Společnost nevidomých a slabozrakých ČR a naposledy stejnojmennou obecně prospěšnou společností Tyfloservis, o.p.s. (od roku 2001). Základním zdrojem financí jsou dotace Ministerstva zdravotnictví ČR. Z mnoha služeb, kteří Tyfloservis poskytuje, jmenujme: čtení a psaní Braillova bodového písma (psaní pomocí tabulky a bodátka nebo Pichtova stroje), psaní na kancelářském psacím stroji či klávesnici počítače nebo tyflografika (nácvik vnímání a vytváření reliéfních a kontrastních vyobrazení předmětů). Dále může zprostředkovat další služby jako např. půjčování knih a pomůcek nebo načítání textů na kazety nebo jejich přepis do Braillova písma a výuku práce na počítači

Pramen: Výroční zpráva Tyfloservisu, rok 2001, str. 4-5 a 2002, str. 6

Příloha č. 5

Pravidla pro tvorbu přístupného webu:

Obsah webových stránek je dostupný a čitelný

1. Každý netextový prvek nesoucí významové sdělení má svou textovou alternativu.
2. Informace sdělované prostřednictvím skriptů, objektů, appletů, kaskádových stylů, obrázků a jiných doplňků na straně uživatele jsou dostupné i bez kteréhokoli z těchto doplňků.
3. Informace sdělované barvou jsou dostupné i bez barevného rozlišení.
4. Barvy popředí a pozadí jsou dostatečně kontrastní. Na pozadí není vzorek, který snižuje čitelnost.
5. Předpisy určující velikost písma nepoužívají absolutní jednotky.
6. Předpisy určující typ písma obsahují obecnou rodinu písem.

Práci s webovou stránkou řídí uživatel

7. Obsah www stránky se mění, jen když uživatel aktivuje nějaký prvek.
8. Webová stránka bez přímého příkazu uživatele nemanipuluje uživatelským prostředím.
9. Nová okna se otevírají jen v odůvodněných případech a uživatel je na to předem upozorněn.
10. Na weboví stránce nic nebliká rychleji než jednou za sekundu.
11. Webová stránka nebrání uživateli posouvat obsahem rámů.
12. Obsah ani kód webové stránky nepředpokládán ani nevyžaduje konkrétní způsob použití ani konkrétní výstupní či ovládací zařízení.

Informace jsou srozumitelné a přehledné

13. Webové stránky sdělují informace jednoduchým jazykem a srozumitelnou formou.
14. Úvodní webová stránka jasně popisuje smysl a účel webu. Název webu či jeho provozovatele je zřetelný.
15. Webová stránka i jednotlivé prvky textového obsahu uvádějí scvé hlavní sdělení na svém začátku.
16. Rozsáhlé obsahové bloky jsou rozděleny do menších, výstižně nadepsaných celků.
17. Informace zveřejňované na základě zákona jsou dostupné jako textový obsah webové stránky.
18. Na samotné webové stránce je uveden kontakt na technického správce a prohlášení jasně vymezující míru přístupnosti webu a jeho částí. Na tuto webovou stránku odkazuje každá stránka webu.

Ovládání webu je jasné a pochopitelné

19. Každá webová stránka má smysluplný název, vystihující její obsah.
20. Navigační a obsahové informace jsou na webové stránce zřetelně odděleny.
21. Navigace je srozumitelná a je konzistentní na všech webových stránkách.
22. Každá webová stránka (kromě úvodní webové stránky) obsahuje odkaz na vyšší úroveň v hierarchii webu a odkaz na úvodní www stránku.
23. Všechny webové stránky rozsáhlejšího webu obsahují odkaz na přehlednou mapu webu.
24. Obsah ani kód webové stránky nepředpokládá, že uživatel již navštívil jinou stránku.
25. Každý formulářový prvek má přiřazen výstužný nadpis.
26. Každý rám má vhodné jméno či popis vyjadřující jeho smysl a funkčnost.

Odkazy jsou zřetelné a návodné

27. Označení každého odkazu výstižně popisuje jeho cíl i bez okolního kontextu.

28. Stejně označené odkazy mají stejný cíl.

29. Odkazy jsou odlišeny od ostatního textu, a to nikoli pouze barvou.

30. Obrázková mapa na straně serveru je použita jen v případě, že nebylo možné pomocí dostupného geometrického tvaru definovat oblasti v obrázkové mapě. V ostatních případech je použita obrázková mapa na straně uživatele. Obrázková mapa na straně serveru je vždy doprovázena alternativními textovými odkazy.

31. Uživatel je předem jasně upozorněn, když odkaz vede na obsah jiného typu, než je webová stránka. Takový odkaz je doplněn sdělením o typu a velikosti cílového souboru.

Kód je technicky způsobilý a strukturovaný

32. Kód webových stránek odpovídá nějaké zveřejněné finální specifikaci jazyka HTML či XHTML. Neobsahuje syntaktické chyby, které je správce webových stránek schopen odstranit.

33. V metaznačkách je uvedena použitá znaková sada dokumentu.

34. Prvky tvořící nadpisy a seznamy jsou korektně vyznačeny ve zdrojovém kódu. Prvky, které netvoří nadpisy či seznamy, naopak ve zdrojovém kódu takto vyznačeny nejsou.

35. Pro popis vzhledu webové stránky jsou upřednostněny stylové předpisy.

36. Je-li tabulka použita pro rozvržení obsahu webové stánky, neobsahuje záhlaví řádků ani sloupců. Všechny tabulky zobrazující tabulková data naopak záhlaví řádků a/nebo sloupců obsahují.

37. Všechny tabulky dávají smysl čtené po řádcích zleva doprava.

Pramen: Ministerstvo informatiky ČR